

HISTORIOGRAFIE VE VLEKU POLITIKY DĚJIN: PŘÍPAD ŠTEFÁNIKOVSKÉ LEGENDY ĽUDOVÍTA HOLOTÍKA¹

JAN HÁLEK

HÁLEK, Jan. Historiography in the Wake of the Politics of History: the case of Ľudovít Holotík's book Štefánikovská legenda. *Historický časopis*, 2022, 70, 1, pp. 115–142, Bratislava.

The paper analyses the issue of a fight against the bourgeois legends about the foundation of Czechoslovakia in 1918. It uses the example of a Slovak historian Ľudovít Holotík and his book Štefánikovská legenda a vznik ČSR. It also focuses on the changes experienced in the period 1960–1968 by the Czech and Slovak historian communities and historiographies describing the First World War and the fight by Czechs and Slovaks for an independent country. In the period following the assumption of power by the Communists in February 1948, the fight against the bourgeois legends about the foundation of Czechoslovakia was one of the main tasks of the official Czechoslovak historiography. Book and journal production devoted to this subject culminated in 1958 with a book by a prominent Slovak historian Ľudovít Holotík Štefánikovská legenda a vznik ČSR. Its author set out to prove the claim that the work of M. R. Štefánik (and the whole Czechoslovak resistance abroad) during the First World War could not lead to the liberation of Czechs and Slovaks from the Austro-Hungarian monarchy. The book received a lot of positive responses from Holotík's colleagues at the time it was published, but in the changing political and social climate of the 1960s it was subjected to sharp criticism. The disapproval culminated during the Prague Spring of 1968. Holotík became gradually isolated and so did his colleagues, who in the new climate refused to uphold their reviews from ten years before. Due to the public pressure, Holotík had to resign from his post as the director of the Institute of History of the Slovak Academy of Sciences in October 1968. Key words: Czechoslovakia. Historiography. Stalinism. Legends. Ľ. Holotík. M. R. Štefánik. The Prague Spring of 1968. Institute of History of the Slovak Academy of Sciences.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2022.70.1.5>

„Bolo by naivné si myslieť, že politická moc niekedy rezignuje na snahu hľadať v dejinách predovšetkým potvrdenie svojej legitimacy.“²

-
- 1 Studie vznikla v rámci řešení grantového projektu Grantové agentury ČR: č. GA 19-08819S, Na cestě k dějinnému vrcholu? Vznik Československa v proměnách historiografie, 1918–1992/1993, řešeného v Masarykově ústavu a Archivu Akademie věd ČR, v. v. i.
 - 2 Cit. dle: KAMENEC, Ivan a Miroslav MICHELA. *Rozhovor s dějinami. Ivan Kameneč*

Jednou z nejvýraznějších postav slovenské historiografie padesátých a šedesátých let 20. století byl ředitel Historického ústavu Slovenské akademie věd Ľudovít Holotík. Dodnes je pozitivně vnímán jako schopný „manažer vědy“. V příkrém rozporu s tímto hodnocením je však zmiňována jeho vědecká činnost. Do obecného povědomí se zapsal především knihou *Štefánikovská legenda a vznik ČSR*, vydanou v roce 1958.³

O deset let později se tato práce, která v kontextu československé historiografie představovala vyvrcholení boje proti tzv. buržoazním legendám o vzniku Československa, stala jednou z hlavních příčin Holotíkova nuceného odchodu z ředitelského postu. Přestože se jeho kniha do dnešních dnů dočkala celé řady odmítavých hodnocení, nebyla dosud věnována dostatečná pozornost okolnostem jejího vzniku.

V jejich světle se stává nedílnou součástí dobové československé historiografické produkce zabývající se událostmi, které v říjnu 1918 vyvrcholily vznikem Československé republiky. Tato studie má ambici přispět k porozumění dané problematice a připomenout jedno z dnes opomíjených výkladových schémat, v jehož rámci byl vznik společného státu Čechů a Slováků v minulosti prezentován.

Prolog

V předvečer oslav 30. výročí vzniku Československa přinesl literárně-kritický týdeník *Tvorba*, vydávaný Ústředním výborem Komunistické strany Československa (ÚV KSČ), rozsáhlý text ministra informací Václava Kopeckého, nesoucí všerhající název *Pravda o vzniku republiky*. V jeho úvodu autor nekompromisně nastínil směr, kterým se v následujících letech mělo ubírat bádání o tomto stěžejním okamžiku československých dějin: „*Ted' začínáme psáti historii naši republiky my, z hlediska naší třídní pravdy, z hlediska pravdy dělnické třídy.*“ Podstatou této „pravdy“ bylo tvrzení, že rozhodujícím činitelem osvobození „*byl mocný vliv vítězné Velké říjnové socialistické revoluce (VŘSR) v Rusku v roce 1917*“.⁴

o cestách slovenskej histórie s Miroslavom Michelom. Bratislava: HADART, 2019, s. 89. ISBN 978-80-99941-00-8.

- 3 HOLOTÍK, Ľudovít. Štefánikovská legenda a vznik ČSR. Bratislava: SAV, 1958, 513 s. K hodnocení Holotíkovy knihy MLYNÁRIK, Ján. Milan Rastislav Štefánik v historiografii (1948–1968). In: *Historický časopis*, 1990, roč. 38, s. 398–410. Dosud poslední shrnutí Holotíkova života viz RÍMEŠOVÁ, Mária. Postava slovenského marxistického historika Ľudovíta Holotíka a jeho „kauzy“ v slovenskej historiografii. In: *Pamäť národa*, 2020, č. 2, s. 22–38. ISSN 1336-6297.
- 4 KOPECKÝ, Václav. Pravda o vzniku republiky. In: *Tvorba*, 6. 10. 1948, roč. 17, č. 40, s. 784. K osobě V. Kopeckého viz PÁVOVÁ, Jana. *Demagog ve službách strany: portrét komunis-*

Aktivity Tomáše Garrigua Masaryka, Edvarda Beneše, Milana Rastislava Štefánika a jimi vedeného zahraničního odboje vnímal Kopecký jako úsilí o propagační, politické, vojenské a diplomatické využití českých a slovenských revolučních sil a jejich spojení s válčícími dohodovými imperialistickými mocnostmi. Jejich nejvýraznější zneužití viděl v aktivitách československých legií v Rusku, jejichž prostřednictvím dali vůdci zahraničního odboje jednoznačně najevo své „zásadně negativní stanovisko k Velké říjnové socialistické revoluci 1917 a k jejímu dílu – sovětské moci“.⁵

Ve svém hodnocení zcela nepokrytě opouštěl smířlivý styl zřetelný ještě v polovině června 1948, kdy ve zjevné snaze zdůraznit kontinuitu komunistického režimu s předchozími třiceti lety existence Československa u příležitosti nástupu Klementa Gottwalda do prezidentského úřadu připomínal, že předchůdci tohoto „dělníka, komunisty, vůdčího představitele dělnické třídy a pracujícího lidu, dlouholetého bojovníka revolučního hnutí a odchovance socialistických vědeckých nauk Marxe, Engelse, Lenina a Stalina“ byli prezident Osvoboditel T. G. Masaryk, v jehož „velkém díle pro republiku“ pokračoval „jeho zasloužilý následovník“ E. Beneš.⁶

Hlavní tíha boje proti tzv. buržoazním legendám o vzniku Československa měla spočívat na bedrech nejmladší generace historiků, vyznačující se pracovitostí a především ochotou rozpracovávat ideologické poučky do rozsáhlých textů, tvářících se jako fundované zpracování dějin.⁷

V jejich studiích, které byly především s ohledem na ustálenou metodu vědecké práce po odborné stránce nepochybně velmi slabé, se odráželo přesvědčení autorů, že takto lze historická témata skutečně „nově“ zpracovávat. Směr a styl

tického politika a ideologa Václava Kopeckého. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008, 191 s. ISBN 978-80-87211-09-0. Kopeckého slova do značné míry připomínají usnesení ÚV Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS) ze 14. listopadu 1938, oznamující „konec libovůle a zmatků“ v psaní dějin. Viz KOLÁŘ, Pavel. *Soudruzi a jejich svět. Sociálně myšlenková tvářnost komunismu.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, Nakladatelství Lidové noviny, 2019 (edice Po válce), s. 44. ISBN 978-80-88292-55-5, 978-80-7422-592-5. Marxistický výklad vzniku Československa se s obecně akceptovaným příběhem rozcházel již v meziválečném období. Viz KAMENEC, Ivan. *Společnost – politika – historiografie. Pokrivené (?) zrkadlo dejín slovenskej spoločnosti v dvadsiatom storočí.* Bratislava: Prodama, 2009, s. 148-153. ISBN 978-80-89396-02-3.

5 KOPECKÝ, V. Pravda o vzniku republiky, s. 785.

6 KOPECKÝ, Václav. Klement Gottwald: vítěz z února na stolci presidenta republiky. In: *Tvorba*, 16. 6. 1948, roč. 17, č. 24, s. 461.

7 Bohumil Jiroušek pro tuto generaci používá výstižné označení „generace mládeži komunismu“. Více viz JIROUŠEK, Bohumil. *Historik Jaroslav Charvát v systému vědy a moci.* Praha: ARSCI, 2011, s. 28-30. ISBN 978-80-7420-015-1.

práce sice nejprve stanovili staří straničtí harcovníci,⁸ na ně však již navazovali příslušníci „generace mládí komunismu“.⁹

Boj proti tzv. buržoazním legendám o vzniku ČSR probíhající na historio-
grafické frontě se odehrával v době vrcholících stalinistických politických pro-
cesů. Vyzakoval s nimi řadu shodných rysů, a to ať již v procesní rovině, nebo
ve formulaci vynesených rozsudků. Na pomyslné lavici obžalovaných se pouze
namísto reálných osob ocitala přežívající historická paměť spojená s hodnoto-
vým odkazem první československé republiky a personifikovaná osobami T. G.
Masaryka, E. Beneše, M. R. Štefánika a československých legionářů (s výjim-
kou těch, kteří se přidali na stranu Rudé armády). Roli výpovědí obžalovaných,
na jejichž základě měli být usvědčeni ze svých „zločinů“, sehrály v tomto vir-
tuálním soudním procesu především memoárové práce vydávané v průběhu let
1918–1938.¹⁰

-
- 8 VESELÝ, Jindřich. *Poznámky k buržoazní legendě o vzniku Československa. Přednáška přednesená v Poradně a studovně marxismu-leninismu v Praze v září 1952*. Praha: Svoboda, 1952, 22 s.; HÁJEK, Jiří S. *Wilsonovská legenda v dějinách ČSR*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953 (Za svobodu lidu, sv. 11), 217 s.; HÁJEK, Jiří S. Americký imperialismus a vznik ČSR v roce 1918 (Příspěvek k historii wilsonovské legendy). In: *Nová mysl*, 1951, roč. 5, s. 486–501. Srov. KRÁL, Václav. [recenze] Americký imperialismus: Jiří S. Hájek, Wilsonovská legenda v dějinách ČSR. In: *ČsČH*, 1953, roč. 1, s. 512-515.
- 9 Viz KRÁL, Václav. *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční politice*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953, 234 s.; KRÁL, Václav. Masaryk, Beneš a osvobozené legionářské legendy. In: *Historie a vojenství (HaV)*, 1952, roč. 1-2, č. 1, s. 116-138; KRÁL, Václav. Plány amerických imperialistů na světovládu a Masarykův první odboj. In: *HaV*, 1953, roč. 1-2, č. 2, s. 122-142, č. 3, s. 107-127; VÁVRA, Vlastimil. Z Masarykovy kontrarevoluční činnosti v Rusku. In: *HaV*, 1954, roč. 3, č. 1, s. 84-114; VÁVRA, Vlastimil. Americký imperialismus v pozadí čs. intervence na Sibiři. In: *HaV*, 1954, roč. 3, č. 4, s. 38-66; VÁVRA, Vlastimil. *Klamná cesta: příprava a vznik protisovětského vystoupení čs. legií*. Praha: Naše vojsko, 1958, 277 s.; KRÍŽEK, Jaroslav. *Čeští a slovenští rudoarmějci v sovětském Rusku: 1917–1920*. Praha: Orbis, 1955, 25 s.; PACHTA, Jan, NEČÁSEK, František a Eva RAISOVÁ (eds.). *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*. Praha: Orbis, 1953, 269 s.; OLIVOVÁ, Věra. Kosmopolitismus ve výkladu vzniku ČSR. In: *Proti kosmopolitismu ve výkladu našich národních dějin*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1953, s. 79-110; URBAN, Zdeněk. Několik poznámek k masarykovské legendě, ideologii a politice. In: *Pedagogika: časopis pro pedagogickou teorii a praxi*, 1953, roč. 3, č. 6, s. 323-328; ŠOLLE, Zdeněk. *Dělnické hnutí v českých zemích za imperialistické světové války*. Praha: Rovnost, 1952 (Za svobodu lidu, sv. 7), 204 s.; ŠOLLE, Zdeněk. Vliv masarykismu na české dělnické hnutí konce minulého století. In: *Nová mysl*, 1954, roč. 8, s. 286-301; KRÍŽEK, Jurij a Oldřich ŘÍHA. *Bez Velké říjnové socialistické revoluce by nebylo Československo. Boj české a slovenské dělnické třídy za svobodu v letech 1917–1920*. Praha: Rovnost, 1951 (Za svobodu lidu, sv. 5), 98 s.
- 10 Srov. Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským. Praha: Ministerstvo spravedlnosti; Orbis, 1953, 547 s.; NEČASOVÁ, Denisa. *Obrazy nepřítele v Československu 1948–1956*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2020, s. 68-76. ISBN

Boj se „štefánikovskou legendou“ – úkol pro ředitele

Volání po vypořádání se s buržoazními legendami o vzniku ČSR rezonovalo i na Slovensku. Zde se hlavním předmětem zájmu stala „demytizace“ osoby M. R. Štefánika a odstranění tzv. štefánikovské legendy. Roli slovenské historiografie se pokusil formulovat ředitel Ústavu Slovenského národního povstání v Banské Bystrici a jeden z hlavních představitelů a organizátorů marxistického dějepisceví na Slovensku Miloš Gosiorovský. Kritizoval přitom skutečnost, že se výzkumu nejnovějších dějin zatím téměř nevěnovala pozornost. Upozorňoval, že řada slovenských historiků nejnovější dějiny za dějiny vlastně nepovažuje, když v jejich vnímání je historií pouze to, co se odehrálo před jejich narozením. Dosavadní písemnou produkci označil za nevědeckou, kontrarevoluční a nacionalistickou práci, vytvořenou většinou z hlediska separatisticky či centralisticky smýšlející slovenské buržoazie.¹¹ Hlavní role v procesu nápravy kritizovaného stavu měla připadnout Historickému ústavu Slovenské akademie věd a umění (SAVU).¹²

V dubnu 1950 konstatoval stálý zástupce předsedy Historického ústavu SAVU Jaroslav Dubnický, že historický výzkum musí postupovat v duchu zásad historického materialismu. Zároveň však dodal, že ze strany starších historiků nelze v tomto směru s ohledem na jejich pomalý růst a vývoj mnoho očekávat. Jako jedna z cest, která by mohla vést k řešení tohoto nevyhovujícího stavu, se jevil příchod „nových kádrů“.¹³ Správní sbor Historického ústavu v této souvislosti upozornil na dva slovenské posluchače pražských vysokých škol. Byli jimi Koloman Gajan a Ľudovít Holotík.¹⁴ Zatímco první jmenovaný zůstal i nadále věrný pražské filozofické fakultě, Holotík nastoupil k 1. březnu 1951 do svého nového působiště,¹⁵ které začal o rok později, již z pozice ředitele, přebudovávat podle svých vlastních představ. Záhy v práci ústavu konstatoval řadu nedostatků:

978-80-7422-688-5. Je pravděpodobné, že komunistický režim se touto cestou snažil bojovat i proti působení představitelů poúnorové emigrace. Srov. např. PEROUTKA, Ferdinand. *Mluví k Vám Ferdinand Peroutka. Díl 1. Rozhlasové komentáře Rádio Svobodná Evropa (1951–1959)*. Praha: Argo, 2003, 580 s. ISBN 80-7203-496-0.

- 11 GOSIOROVSKÝ, Miloš. Za kvitnúcu československú vedu historickú. In: *Tvorba*, 15. 2. 1951, roč. 20, č. 7, s. 152.
- 12 KOVÁČ, Dušan a kol. *Dejiny Slovenskej akadémie vied*. Bratislava: Veda, 2014, s. 55-81. ISBN 978-80-224-1316-9.
- 13 HUDEK, Adam. *Najpolitickéjšia veda. Slovenská historiografia v rokoch 1948–1968*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 86. ISBN 978-80-970302-3-0.
- 14 Ústredný archív SAV (ÚA SAV), fond (f.) Slovenská akadémia vied a umení, karton (k.) 13, č. j. 34, sign. H-2, Historický ústav II, Personálne a organizačné vybudovanie Historického ústavu, 22. 4. 1950.
- 15 ÚA SAV, f. Historický ústav SAV, k. 53, č. j. 336/XIV, Vedecká výchova 1959, Návrh na zaradenie Ľ. Holotika do kvalifikačného stupňa – vedecký pracovník I. stupňa, Životopis.

bezideovost, apolitičnost, buržoazní objektivismus, kosmopolitismus a „*nedostatek bolševické ostrážitosti před zjevy buržoazní ideologie*“.¹⁶ Mladý ředitel Historického ústavu byl rovněž pověřen vedením boje s tzv. štefánikovskou legendou.¹⁷

Holotík, rodák ze západoslovenské Seredi, který ve svých 28 letech stanul v čele zmíněného pracoviště, je typickým představitelem „*generace mládeži komunistů*“. Podle svého životopisu z roku 1959 pocházel z chudého prostředí, když jeho rodiče pracovali jako zemědělství dělníci a posléze trhovci. Otec rodinu opustil v roce 1939. Po absolvování lidové a měšťanské školy pokračoval Holotík ve studiu na trnavské obchodní akademii. V osmnácti letech však onemocněl tuberkulózou a školu dokončil externě. Pro období Slovenského štátu zdůrazňoval svoji protifašistickou a československou orientaci. Rokem 1943 datoval Holotík své první intenzivní kontakty s „*místními komunisty*“. Spolu se dvěma mladšími bratry vstoupil 27. dubna 1945 do KSČ. Poté se stal členem místního národního výboru a jako stranický agitátor působil mezi mládeží. Přestože se po maturitě dále vzdělával, odmítal Holotík podle svých slov nastoupit v podmínkách Slovenského štátu na vysokou školu. Ve studiu proto pokračoval až po skončení války. Na konci roku 1945 se zapsal na právě založenou Vysokou školu politickou a sociální v Praze,¹⁸ kterou absolvoval v roce 1949. Jako vysokoškolák se angažoval ve studentském hnutí a hlásil se i k aktivní účasti na pražských únorových událostech roku 1948. Od roku 1948 rovněž přednášel marxismus-leninismus na lékařské fakultě Karlovy univerzity a od 1. října 1949 se stal vědeckým asistentem katedry historie na Vysoké škole politických a hospodářských věd (VŠPHV) v Praze, kde zajišťoval výuku dějin Slovenska. Zároveň „*stále intenzivněji pracoval jako stranický propagandista*“. Dokonalý kádrový profil vhodně doplňovala Holotíkova manželka Zdena. Rodačka z Čejova, malé obce ležící nedaleko Humpolce na Českomoravské vysočině, pocházela z rodiny Josefa Dvořáčka, jednoho ze zakládajících členů KSČ z roku 1921, který zemřel v roce 1945 po pětiletém věznění v koncentračním táboře Buchenwald. V roce

16 KOVÁČ, D. a kol., *Dejiny Slovenskej akadémie vied*, s. 84.

17 Holotík do Historického ústavu nepřišel jako „favorit strany“, který by byl předurčen pro řídicí funkce. Ředitelské křeslo získal až po prokázání svých schopností historika a stranické loajality. Viz HUDEK, A. *Najpolitickéjšia veda*, s. 99-100.

18 Škola vznikla v rámci koncepce Národní fronty, když na ní vyučovali pedagogové delegovaní za jednotlivé politické strany. Zájem o školu, přijímající i posluchače bez ukončeného středoškolského vzdělání, byl značný. Viz DEVÁTÁ, Markéta. Vysoká škola politických a hospodářských věd jako nástroj indoktrinace marxisticko-leninského vědeckého světového názoru. In: JIROUŠEK, Bohumil a kol. *Proměny diskursu české marxistické historiografie (Kapitoly z historiografie 20. století)*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Historický ústav, 2008 (Historia culturae XV, Studia 10), s. 193-204. ISBN 978-3-7001-8139-2.

1947 vstoupila do KSČ a po studiích, která absolvovala rovněž na pražské Vysoké škole politické a sociální, nastoupila v roce 1952 jako vědecká pracovnice do Ústavu dějin Komunistické strany Slovenska (KSS) v Bratislavě.¹⁹

Úkolem vypořádat se s tzv. štefánikovskou legendou se Holotík zabýval od svého nástupu do Historického ústavu. Svůj první text věnovaný této problematice zveřejnil v listopadu a prosinci 1951 na stránkách týdeníku pro politiku a kulturu *Nové slovo*, vydávaného ÚV KSS. V rozsáhlém čtyřdílném článku *Pravda o Štefánikovi* se vymezil proti vnímání Štefánika jako slovenského „legendárního hrdiny“ a „osvoboditele českého a slovenského národa“, který byl zároveň „vědcem světového jména“. Vyslovil přitom přesvědčení, že „slovenský lid Štefánika neznal a ani nezná“. Právě proto si je podle Holotíka třeba uvědomit, koho vlastně česká a slovenská buržoazie na spoluosvoboditele a spolutvůrce svobody a samostatnosti povýšila. Štefánika, stejně jako celý československý zahraniční odboj, představoval jako agenta dohodového imperialismu. Svou hlavní kritiku směřoval ke Štefánikovu působení v roli organizátora československých legií v Rusku, bojujících proti ruské bolševické vládě. Za dědice jeho odkazu Holotík označoval někdejšího předsedu Demokratické strany Josefa Lettricha, který odešel po únoru 1948 do exilu, bývalého hlavního velitele Hlinkovy gardy a ministra vnitra Slovenského štátu Karola Sidora, prvního ministra zahraničí téhož státního útvaru Ferdinanda Ďurčanského, předsedu národní socialistické strany, místopředsedu československé vlády z let 1946–1948 a od roku 1949 předsedu exilové Rady svobodného Československa Petra Zenkla a „další zrádné emigranty, kteří se dnes spojují s dědici Hitlera a esesáků, s bankéři z Wall Streetu a americkým imperialismem“.²⁰

O rok později publikoval Holotík své protištefánikovské teze na stránkách *Historického sborníku Slovenskej akadémie vied a umení*. Všechny texty věnované v meziválečném období Štefánikovi, označil za „komicky prázdne a frázovitě nabubřené“. Jejich hlavním cílem nebylo objasnění podstaty Štefánikovy osvobozené činnosti, ale jeho popularizace jako vynikajícího zjevu, hrdiny, vědce, aviatika, člověka s aristokratickým chováním apod. Holotík se snažil dokázat, že Štefánik za války působil především ve službách Francie a až poté československého zahraničního odboje. Tvrdil, že rozhodující vliv Štefánikovi při jeho politických a diplomatických jednáních zajišťoval mandát francouzského zplnomocněnce a z něj se odvozující pomoc francouzských zastupitelských úradů. Odtud byl již pouze krůček k otázce, co tedy vlastně Štefánik pro Francii

19 ÚA SAV, f. Historický ústav SAV, k. 53, č. j. 336/XIV, Vědecká výchova 1959, Návrh na zaradenie L. Holotíka do kvalifikačného stupňa – vedecký pracovník I. stupňa, Životopis. Srov. rovněž: RÍMEŠOVÁ, M., Postava.

20 HOLOTÍK, Ludovít. Pravda o Štefánikovi. In: *Nové slovo*, 1951, roč. 8, č. 48, 49, 51, 52, s. 951-952, 981-982, 1021-1022, 1037-1038.

dělal. Holotík přitom jako pouhou „*legendu*“ odmítal zmínky o významu jeho vojenských a meteorologických služeb a tvrdil, že kořeny Štefánikových francouzských vazeb je třeba hledat již před válkou. Tím, že v roce 1912 přijal francouzské občanství, prokázal Štefánik podle Holotíka přinejmenším „*národní nihilismus*“, „*nezájem o osud slovenského národa*“ a „*kosmopolitické smýšlení a cítění*“. Za legendu označil Holotík i Štefánikovy vědecky motivované cesty podniknuté před rokem 1914 na Tahiti, do Ekvádoru, Brazílie a Maroka. V této souvislosti hovořil o zneužívání vědecké práce ve prospěch „*pochybných cílů*“ pařížské vlády a francouzského imperialismu.²¹

Po vypuknutí první světové války Štefánik podle Holotíka ve své dosavadní práci francouzského agenta pokračoval a toto své skutečné poslání zastíral spoluprací s československým zahraničním odbojem. Holotík, podobně jako jeho současníci z řad českých historiků, rovněž tvrdil, že pokud se dohodové mocnosti exponovaly pro československý zahraniční odboj, bylo to jen proto, aby jej využily pro své vlastní imperialistické zájmy. Tuto skutečnost pak měla odhalit především VŘSR, kdy se Masaryk, Beneš i Štefánik stali zcela nepokrytě agenty kontrarevoluce. V přirovnávání Štefánika k Masarykovi spatřoval Holotík slovenský požadavek na rovnoprávné postavení s českou buržoazií v rámci meziválečného Československa. Celou „*osvobozenickou legendu*“ označoval za „*kolosální podvod*“, jehož cílem bylo potlačit s ohledem na zájmy západních velmocí a vazalské postavení pražské vlády vůči nim význam ruské říjnové revoluce jako dějinné síly, která podnítila národně-osvobozovací hnutí vedoucí k rozbití rakousko-uherské monarchie.²² Svých tezí se Holotík nevzdával ani v následujících letech.²³

Boji proti tzv. buržoazním legendám o vzniku Československa byla věnována i diskuze nazvaná *O ideologii predstaviteľov československej buržoázie, Masarykovi a Štefánikovi*, která se z podnětu Filozofické fakulty Slovenské univerzity v Bratislavě a ve spolupráci s Historickým ústavem SAV za účasti asi 100 vysokoškolských a dalších vědeckých pracovníků uskutečnila 20. května 1953 v prostorách Československo-sovětského institutu v Bratislavě.²⁴ Ján Dubnický, který diskusi předsedal, při této příležitosti uvedl, že objektivní zhodnocení

21 HOLOTÍK, Ľudovít. K Štefánikovskej legendě. In: *Historický sborník Slovenskej akadémie vied a umení*, 1952, roč. 10, s. 256-275.

22 HOLOTÍK, Ľ., K Štefánikovskej legendě.

23 HOLOTÍK, Ľudovít. Štefánikova účasť v protisovietskej intervencii. In: *Dějepis ve škole*, 1954, roč. 1, č. 6, s. 241-247. Srov. HOLOTÍK, Ľudovít. [recenze] J. S. Hájek, Wilsonovská legenda v dějinách ČSR. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953, str. 218. In: *HC*, 1953, roč. 1, s. 322-327.

24 ÚA SAV, f. Historický ústav SAV, k. 22, č. j. 153, Vědecká činnost, 1953, Pozvánka a program vědecké diskuze „*O ideologii predstaviteľov československej buržoázie, Masarykovi a Štefánikovi*“.

historické úlohy T. G. Masaryka, E. Beneše a M. R. Štefánika při vzniku Československa si nevyhnutelně vyžádá odhalení nepravdivostí a kosmopolitního, protisovětského a protilidového charakteru celé osvobozené legendy, kterou československá buržoazie zfalšovala vznik republiky. Vyzýval k boji „o duši národa“, aby tak byl dokončen „revoluční převrat v myslích lidí“ a „uskutečněna ideologická převýchova nejširších mas v socialistickém duchu“. Nejširším masám pracujících se tak mělo dostat „ideologie nové epochy“ – „ideologie lidově-demokratické a socialistické“. Podle Dubnického měli jeho současníci všechny předpoklady pro vytvoření skutečně „vědeckého, objektivního a pravdivého obrazu o historickém významu Masaryka, Beneše a Štefánika“. Vedle potřebných pramenů v této souvislosti upozorňoval na „metodologické předpoklady a neo-cenitelné směrnice v pracích soudruha Klementa Gottwalda, soudruha Zdeňka Nejedlého a soudruha Václava Kopeckého [...]“. Samotnou osvobozenou legendu Dubnický označil za protisovětskou, protinárodní a protilidovou. Jejím úkolem měla být dezorientace a ideologické odzbrojení pracujícího lidu. Holotík, který nescházel mezi diskutujícími, dodával, že cílem buržoazních legend bylo a je zastírání třídních rozdílů, pěstování iluze o významu buržoazie v národním životě a iluze o jejich představitelích. Tedy snaha zakrýt reakční tvář vládnoucí třídy.²⁵

O „zrádcovské roli české a slovenské buržoazie“, která ve snaze získat pomoc v boji proti československému lidu dobrovolně napomáhala upevňovat v prostředí první republiky pozice „cizích imperialistů“, hovořil Holotík v práci pojednávající o problematice působení italské a francouzské vojenské mise na Slovensku v roce 1919. Podle jeho výkladu sice československá buržoazie převzetím staré rakouské byrokracie a policie učinila první krok k upevnění své moci, neměla však k dispozici ani spolehlivé vojsko, ani dostatečné finanční prostředky, aby mohla své postavení stabilizovat. Proto se snažila nalézt oporu u představitelů československého zahraničního odboje, kteří jí jako „agenti dohodových států“ mohli v podobě legií poskytnout „nacionalismem dostatečně otupené“ vojsko. S cílem zakrýt skutečný význam národně osvobozovacího lidového hnutí začala buržoazie ihned po vzniku Československa šířit „živou legendu o Masarykovi, Benešovi a Štefánikovi, jako osvoboditelích českého a slovenského národa“. Jako příklad „kosmopolitního plazení se“ slovenské buržoazie před americkým prezidentem Wilsonem připomínal Holotík přejmenování hlavního města Slovenska na Wilsonov, k němuž došlo v listopadu 1918. Podle jeho výkladu však byl tento krok příliš servilní i na samotné buržoazní předáky, kteří již na začátku roku 1919 přijali pro město jméno Bratislava.²⁶

25 PÍŠCH, Mikuláš. Za odhalenie legiend o Masarykovi, Benešovi a Štefánikovi. In: *HČ*, 1953, roč. 1, s. 521-537.

26 HOLOTÍK, Eudovít. Úloha talianskej a francúzskej vojenskej misie na Slovensku r. 1919.

Motiv spojenectví mezi českou „domácí, prorakouskou buržoazií a buržoazními představiteli tzv. zahraničního odboje“, namířeného proti českému a slovenskému lidu, které vedlo 28. října 1918 k vytvoření Československa jako „buržoazního a imperialistického státu“, nescházel ani v Holotíkem koncipovaném oddílu tezí zamýšlených *Dejin Slovenska*.²⁷ Přestože zde jako hlavní motiv zůstávalo tvrzení, že nositelem a hlavní hybnou silou národně osvobozovacího boje byla česká a slovenská dělnická třída, která se však kvůli zradě pravicových sociálních demokratů nedokázala prosadit, a k moci v novém státě se tak dostala česká a slovenská buržoazie, přímou kritiku Masaryka, Beneše, Štefánika a dalších ve stylu let 1951–1953 zde však již nenajdeme.²⁸

V září 1955 nescházel Holotík ani mezi účastníky X. Mezinárodního kongresu historických věd v Římě, který mimo jiné znamenal návrat historiků ze zemí sovětského bloku na mezinárodní scénu. Společně s Josefem Mackem, ředitelem pražského Historického ústavu ČSAV, se Holotík zúčastnil i kongresového valného shromáždění. Na mezinárodní scéně se prezentoval textem nazvaným *Vznik Československé republiky roku 1918*, v němž se v duchu svých dosud publikovaných prací opět vymezoval „proti lžím o vzniku ČSR zásluhou západních imperialistů, proti legendám wilsonovské, masarykovské, jež jsou stále součástí nepřátelské propagandy proti naší lidově demokratické vlasti“.²⁹

Holotíkova vědecká práce měla od jeho nástupu na Historický ústav směřovat k napsání monografie věnované boji proti tzv. štefánikovské legendě. Kniha byla opakovaně uváděna v ústavních plánech práce a ve zprávách o činnosti již od roku 1952, kdy byl Historický ústav převeden do struktur nově založené Slovenské akademie věd. Plán na rok 1953 se odvolával na usnesení ÚV KSČ z roku 1951 o učebnicích pro střední školy a v něm obsažené volání po odhalení buržoazních legend o jejich „vymyšlených hrdínech“.³⁰ Zmíněná Holotíkova kniha byla jedinou plánovanou původní monografickou prací, která měla v roce 1953 na půdě Historického ústavu vzniknout.³¹ V dopise adresovaném 4. února

In: *HČ*, 1953, roč. 1, s. 561-594; 2/1954, s. 39-70.

27 *Dejiny Slovenska (tézy)*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1955 (příloha *Historického časopisu*, 3, 1955), s. 191.

28 HUDEK, A. *Najpolitickéjšia veda*, s. 160.

29 Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Archiv AV ČR (A AV ČR), f. Sekce VI. historická, k. 24, č. j. 86, Mezinárodní historický kongres v Římě 1955, Josef Macek (ředitel Historického ústavu ČSAV) předsednictvu VI. sekce ČSAV, 2. 6. 1955. Srov. A AV ČR, f. Sbirka cestovních zpráv, Itálie, 1955, J. Macek: X. Mezinárodní kongres historiků v Římě.

30 Usnesení předsednictva Ústředního výboru Komunistické strany Československa o učebnicích pro národní a střední školy. In: *Pedagogika: časopis pro pedagogickou teorii a praxi*, 1951, roč. 1, č. 5-6, s. 257-267.

31 ÚA SAV, f. Sekcia spoločenských vied, k. 13, č. j. 65, Plány vědeckovýzkumné činnosti 1953, Historický ústav SAV.

1953 pražskému archivu ministerstva zahraničních věcí byla práce na Holotíkově knize prezentována jako zakázka kulturně-propagačního oddělení Sekretariátu ÚV KSS.³² V červnu a červenci téhož roku proběhla i korespondence mezi Holotíkem a nakladatelstvím *Naše vojsko*,³³ které mělo zájem vydat připravovanou knihu v češtině a neváhalo ji zařadit do svého edičního plánu.³⁴ Rukopis knihy čítající 490 stran vlastního textu a 220 stran příloh byl nakonec odevzdán v závěru roku 1956.³⁵ Jeho recenzenty byli ředitel Ústavu dějin KSS Bohuslav Graca a vědecký tajemník Historického ústavu SAV Július Mésároš. Světlo světa spatřila kniha na začátku června 1958. V krátké zprávě adresované Historickým ústavem ideologicko-propagandistickému oddělení redakce týdeníku ÚV KSS pro politiku, kulturu a hospodářství *Predvoj* byla prezentována jako příspěvek ke 40. výročí vzniku Československa, jehož cílem je objasnění činnosti M. R. Štefánika v době první světové války, odhalení „*štefánikovské legendy*“ jako „*legendy národně-osvobozovací*“, boj proti buržoaznímu nacionalismu a jeho přežitkům a odkrytí „*lživosti a škodlivosti buržoazních legend*“.³⁶ Ve druhé polovině roku se již Holotík zúčastnil besed se čtenáři své práce, pořádaných v Žilině a Martině.³⁷

Holotík svou knihu, doplněnou o edici 70 dosud nepublikovaných archivních dokumentů,³⁸ v úvodu prezentoval jako příspěvek k boji proti vůdcům „*prodejně české a slovenské emigrace*“, kteří stojí ve službách amerického imperialismu a svou činnost se pokoušejí podpořit odkazy na legendy o Masarykovi, Benešovi a Štefánikovi. V případě „*štefánikovské legendy*“ připomínal i roli, kterou sehrála jako jeden z podpůrných argumentů české buržoazie hovořící o existenci československého národa, který však Holotík označoval za „*fikci*“. Kniha nebyla klasickým životopisem, ale měla za úkol objasnit především tu část Štefánikovy činnosti, která se v rámci „*osvobozené legendy*“ vázala ke vzniku Českoslo-

32 ÚA SAV, f. Historický ústav SAV, k. 22, č. j. 153, Vědecká činnost, 1953, Historický ústav SAV Archivu ministerstva zahraničních věcí v Praze, 4. 2. 1953.

33 O nakladatelství *Naše vojsko* viz PŘIBÁŇ, Michal a kol. *Česká literární nakladatelství 1949–1989*. Praha: Academia, 2014, s. 254–268. ISBN 978-80-200-2407-7.

34 ÚA SAV, f. Historický ústav SAV, k. 22, č. j. 153, Vědecká činnost, 1953, korespondence mezi nakladatelstvím *Naše vojsko* a L. Holotíkem, 26. 6., 6. a 22. 7. 1953. Deklarovaný úmysl vydat knihu v češtině nikdy realizován nebyl.

35 ÚA SAV, f. Sekcia spoločenských vied, k. 23, č. j. 77, Zprávy o plnění vědeckovýzkumných úkolů, Zpráva o činnosti Historického ústavu SAV, 1956.

36 ÚA SAV, f. Historický ústav SAV, k. 23, č. j. 158/V, Vědecká činnost, 1958, Historický ústav SAV redakci *Predvoje*, 12. 6. 1958.

37 ÚA SAV, f. Sekcia spoločenských vied, k. 23, č. j. 79, Zprávy o plnění vědeckovýzkumných úkolů, Zpráva o činnosti Historického ústavu SAV, 1958.

38 V obdobně zaměřené produkci československé historiografie padesátých let se v tomto směru nejednalo o žádnou výjimku.

venska. Holotík se přitom stále hlásil k článkům, které na toto téma od roku 1951 publikoval.³⁹

Štefánika vykresloval jako příslušníka slovenské buržoazie, mezi jejímiž představiteli se pojal konzervatismus s nacionalismem. V této orientaci se Štefánik utvrdil během svých vysokoškolských studií v Praze, s nimiž souviselo i členství ve studentském spolku Detvan a následné připojení se k hlasismu. Holotík připomínal vliv T. G. Masaryka při šíření kosmopolitismu, když jej představoval jako „*ideologického tlumočnicka potřeb a zájmů české a části slovenské buržoazie v období imperialismu*“. V případě Štefánika však Holotík konstatoval, že na rozdíl od Masaryka a Beneše neměl v době svých studií vyhraněnější vztah k teoretickému myšlení a k politické práci.⁴⁰ Na dalších stranách své knihy sledoval Štefánikův pobyt v Paříži, v jehož průběhu se spřátelil s českými malíři vyživujícími se v bohémském životě a s českými zbohatlíky, které Holotík charakterizoval jako „*prázdné snoby, kteří přicházeli do Paříže utratit peníze urvané českým pracujícím*“. Štefánikovo působení v profesi astronoma hodnotil Holotík jako neúspěšné. Štefánik se podle jeho názoru daleko více věnoval sbližování s francouzskou buržoazií.⁴¹

Hlavní pozornost Holotík věnoval období válečných let 1914–1918 a aktivitám T. G. Masaryka, E. Beneše a M. R. Štefánika. Ve svém hodnocení přitom v podstatě jen dále rozvíjel teze publikované v roce 1952.⁴² Pozornost si zaslouží Holotíkův výklad tzv. politiky dvou železek v ohni. Zatímco v meziválečné historiografii a publicistice bylo tímto termínem označováno ponechání možnosti dohody o dalším působení českého národa v rámci habsburské monarchie pro případ neúspěchu dohodových mocností, v Holotíkově práci je tímto druhým, tedy nouzovým železkiem naopak označována Masarykova, Benešova a Štefánikova zahraniční akce. Do „*říše bajek*“ pak Holotík řadil legendy o Štefánikově vojenské činnosti. Jeho představování v roli významného vojenského činitele odůvodňoval snahou dodat československému zahraničnímu odboji hrdinský nádech.⁴³

Holotík se nemohl vyhnout ani otázkám spojeným se Štefánikovou tragickou smrtí. Přikláněl se k variantě, že Štefánikův letoun byl bratislavskou vojenskou posádkou omylem považován za stroj maďarské rudé armády a v důsledku následné protiletdecké palby letadlo havarovalo. Svůj výklad uzavíral takto: „*Mů-*

39 HOLOTÍK, E., *Štefánikovská legenda a vznik ČSR*, s. 5-11.

40 HOLOTÍK, E., *Štefánikovská legenda a vznik ČSR*, s. 44-53.

41 HOLOTÍK, E., *Štefánikovská legenda a vznik ČSR*, s. 53 an.

42 HOLOTÍK, E., *Štefánikovská legenda a vznik ČSR*, s. 100-109. Srov. HOLOTÍK, E., K Štefánikovské legendě.

43 HOLOTÍK, E., *Štefánikovská legenda a vznik ČSR*, s. 123.

*žeme plným právem říci, že se Štefánik stal obětí kontrarevoluční psychózy československé buržoazie.*⁴⁴

V závěrečné kapitole své práce se Holotík zaměřil na vlastní život a poslání štefánikovské legendy v době meziválečného Československa. Věnoval přitom pozornost i jejím různým podobám, v nichž Štefánik pro slovenské centralisty představoval stoupence čechoslovakismu, zatímco pro ľudáky byl vzorem slovenského autonomisty. Holotík upozorňoval rovněž na využívání legendy pro potřeby různých protisovětských a protikomunistických kampaní. V době Slovenského štátu byl Štefánik připomínán především jako bojovník proti Sovětskému svazu a stal se i vzorem vojenských ctností, k nimž se fašistický režim odvolával. Štefánikovskou legendu se podle Holotíka snažila již na konci druhé světové války využít ve své agitaci i slovenská Demokratická strana.⁴⁵

*„Činnost M. R. Štefánika stejně jako T. G. Masaryka a E. Beneše (stejně jako celé zahraniční akce),“ uzavíral Holotík, „nemohla vést k osvobození Čechů a Slováků. Zahraniční akce sloužila v první řadě dohodovým mocnostem, především Francii. Služby zahraniční akce západním mocnostem vyvrcholily zavlčením československých legií v Rusku do protisovětské intervence. Nelze však ani přehlédnout, že zahraniční akce posloužila československé buržoazii. Připravovala buržoazii cestu k moci v Československé republice, kterou si vybojoval český a slovenský lid, povzbuzovaný příkladem Velké říjnové socialistické revoluce.*⁴⁶

Úvod knihy byl autorem datován do října 1956, v září následujícího roku byl rukopis odevzdán do tiskárny a kniha spatřila světlo světa na přelomu května a června 1958. Její vznik tak překlenul období plné výrazných změn v životě československé společnosti, které se projeví i v rámci historické vědy. Ve svém projevu předneseném na XX. sjezdu KSSS, konaném v únoru 1956, odsoudil Nikita Sergejevič Chruščov stalinský kult osobnosti. Následný vývoj v Československu nedosáhl ani zdaleka dramatickosti událostí v Maďarsku či Polsku.⁴⁷ Na jaře roku 1957 se podařilo situaci stabilizovat a přejít dokonce do ofenzivy.⁴⁸ „*Liberální tendence*“ byly nyní podrobeny kritice, a to i těmi, kteří před nedávnem hlasitě kritizovali kult osobnosti. Základem politiky se stalo opět volání po „*ideologické čistotě*“ a stranické vedení zahájilo rozhodný postup proti tzv.

44 HOLOTÍK, E., *Štefánikovská legenda a vznik ČSR*, s. 283-294.

45 HOLOTÍK, E., *Štefánikovská legenda a vznik ČSR*, s. 327-355.

46 HOLOTÍK, E., *Štefánikovská legenda a vznik ČSR*, s. 356-363.

47 K politickému vývoji v Polsku, Maďarsku a Československu viz např. VYKOUKAL, Jiří, Bohuslav LITERA a Miroslav TEJCHMAN. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Praha: Libri, 2000, s. 355-411. ISBN 80-85983-82-6.

48 K příčinám vedoucím k tomuto stavu viz BLAIVE, Muriel. *Promarněná příležitost. Československo a rok 1956*. Praha: Prostor, 2001 (edice Obzor, sv. 35), 481 s. ISBN 80-7260-053-2.

revizionismu. Došlo k zostření cenzury a v prosinci 1957 přijalo politické byro ÚV KSČ usnesení „o prověrce třídni a politické spolehlivosti pracovníků ministerstev, pověřenectev, ústředních úřadů, vědeckovýzkumných ústavů a některých dalších institucí“. Následná čistka, vedená především snahou zbavit se nežádoucích názorů a jejich nositelů, se uskutečnila v roce 1958.⁴⁹

Politický vývoj promlouval i do práce československých historiků. Koloman Gajan, Josef Macek a Zdeněk Šolle reagovali na Chruščovova odhalení dopisem, v němž se pokusili nastínit dopady kultu osobnosti na vývoj československé historické vědy. Jejich text byl následně otištěn na stránkách *Nové mysli*. Autoři zde poukazovali na „opovrhování objektivní realitou, jejímž zkoumáním se zabývá věda, a nahrazování materialistické vědecké metody idealistickým subjektivismem“. Jako konkrétní projevy kultu osobnosti v práci československých historiků uváděli: „poklonkování před autoritami“, „papouškování citátů“, „nedostatek myslitelské smělosti a tvůrčího novátorství“. Poukazovali rovněž na absenci „otevřených a zásadových diskuzí“. Vědeckou práci pak přirovnávali k „autostrádě se značkami od autority k autoritě. Pro teze se hledala fakta, ilustrovala se ‚pravda‘ autorit“. Z historiků se podle nich stávali „malíři ikon, kteří jen štětečky obtahovali předem daný tvar“. Tato praxe však vedla k „ohýbání páteře mnoha mladým vědeckým pracovníkům, kteří se neodvážili nahlas vyslovit to, k čemu dospěli vlastní úvahou“, a u nichž se tak pěstuje „obojetnictví a patolizalství k žijícím veličinám“. Autoři dopisu rovněž kritizovali snahy „podřídít dějinnou pravdu subjektivním krátkozrakým vulgarizacím“.⁵⁰

Podstatně mírněji však již o rok později vyznívala slova pracovníka Ústavu dějin KSČ Pavla Reimana. Uznával sice, že výše zmíněný dopis „obsahuje správné jádro“, varoval však zároveň před „nesprávnými závěry“, které by z něj mohly být vyvozovány. Úsilí o překonání „dogmatického přístupu k poučkám marxismu“ a „tvůrčí aplikaci marxismu-leninismu“ by nemělo automaticky znamenat popírání „významu ‚autorit‘ vůbec“ a ignorování „dosavadních výsledků marxisticko-leninské teorie a praxe, která je východiskem a oporou pro naši práci i v oblasti historických věd“. Reiman připouštěl, že by bylo falešné „hledat fakta pro tezi“. Zároveň však dodával, že marxista „nemůže provést rozbor faktů, nevychází-li z obecných pouček marxistické teorie. Je-li ovšem marxistou, musí projevit schopnost na základě studia faktů zdokonalit anebo

49 RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu 1945–1989*. Praha: Vyšehrad, 2020, s. 144–161. ISBN 978-80-7601-334-6; HUDEK, A. *Najpoliticejšia veda*, s. 101. Srov. KOPEČEK, Michal. *Hledání ztraceného smyslu revoluce. Zrod a počátky marxistického revizionismu ve střední Evropě 1953–1960*. Praha: Argo, 2009 (Historické myšlení, sv. 44), s. 294–295. ISBN 978-80-257-0100-3.

50 GAJAN, Koloman, MACEK, Josef a ZDENĚK ŠOLLE. K některým problémům naší historické vědy. In: *Nová mysl: theoretický a politický časopis ÚV KSČ*, 1956, s. 636–640.

případně pozměnit původní koncepci a formulovat nové závěry. “ Ve svém výkladu se Reiman dotkl i problematiky boje proti masarykismu. Upozorňoval přitom na nebezpečí plynoucí z toho, že tyto publikace nebyly spojeny s rozbořením Masarykovy historické úlohy a historici dokonce někdy opustili pozici třídního hodnocení jeho úlohy. Masaryk sice byl představitelem buržoazie a odpůrcem marxismu, byl však také představitelem „levého“ demokratického křídla buržoazie a některá jeho vystoupení měla „přece jen pokrokový význam“. Zjednodušením výkladu těchto otázek byl boj proti masarykismu poškozen, neboť jeho argumentace nebyla dostatečně přesvědčivá. V této souvislosti dával Reiman za pravdu Gajanově, Mackově a Šolleho kritickým komentářům.⁵¹

Československá historiografie se na vývoj po roce 1956 snažila reagovat voláním po „zvědečtění“ práce historiků. Historiografie přestávala plnit roli svérázné historické propagandy sloužící potřebám probíhající socialistické revoluce. I zde však byly zřejmé limity vyplývající z rozporu mezi deklarovanou destalinizací a snahou udržet tento proces v hranicích, které by zamezily delegitimizaci stávajícího stranického establishmentu a celého komunistického projektu vůbec. I nadále také bylo respektováno hledisko stranickosti, které mělo zamezit případným pokusům o rehabilitaci tzv. buržoazní historické vědy.⁵² Řečeno společně s historikem Pavlem Kolářem, komunističtí historici i nadále věřili ve své poslání produkovat „platné“ a „závazné“ historické texty. „*Neúnavně se lopotili za svou empirickou utopií, produkující další edice pramenů ve víře, že ve světle nezfalšovaných faktů se bude komunistická budoucnost zračit lépe než v citátech klasiků.*“⁵³ Tento názorový vývoj se samozřejmě zrcadlil i ve sledované Holotíkově knize, v níž došlo do značné míry k prolnutí některých prvků buržoazního dějepiscetví, které byly převzaty do marxistického obrazu minulosti, s novým stylem práce historiků vychovaných v přelomovém poválečném období v atmosféře vrcholícího stalinismu a pracujících se zcela novými vyprávěcími principy.⁵⁴

Dobové atmosféře odpovídal i ohlas, který Holotíkova kniha vyvolala v tisku. Pražský historik Karel Pichlík na ni reagoval pochvalným článkem otištěným

51 REIMAN, Pavel. Za důsledné uplatnění historického materialismu v dějinách Komunistické strany Československa. In: *Nová mysl: theoretický a politický časopis ÚV KSČ*, 1957, s. 233-247.

52 J. Pachta stranickost prezentoval jako kritérium vědeckosti, pravdivosti a objektivitu poznání. SOMMER, Vítězslav. *Angažované dějepiscetví: stranická historiografie mezi stalinismem a reformním komunismem (1950–1970)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny; Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2011 (České dějiny, sv. 2), s. 153-168. ISBN 978-80-7422-134-7; 978-80-7308-378-6.

53 Cit. dle: KOLÁŘ, P., *Soudruzi a jejich svět*, s. 48.

54 K tomu viz KOLÁŘ, P., *Soudruzi a jejich svět*, s. 45.

v *Rudém právu*⁵⁵ a zároveň rozsáhlou recenzí, kterou přinesl časopis *Historie a vojenství*. Úvodem svého hodnocení konstatoval, že kniha rozhodně nezklamala očekávání čtenářské obce. Souhlasně přijímal Holotíkovo tvrzení, že největším nepřítelem buržoazních legend jsou historická fakta a dodával: „*Tato slova jakoby předznamenala celou Holotíkovu knihu. Proti snůšce lží a polopravd postavil strohou řeč faktů. V Holotíkově práci stojí Štefánik jako usvědčený protilidový a protinárodní politikář, pomahač francouzského imperialismu.*“ Pichlík oceňoval Holotíkovo výkladovou strategii propojování vývoje Štefánikových názorů a jeho životních osudů s výkladem mezinárodně politických vztahů a s osvětlením politiky československé buržoazie a jejích představitelů. Souhlasil také s tezí, že podpora poskytovaná dohodovými představiteli československé zahraniční akci byla určována snahou využít národně osvobozovacího boje Čechů a Slováků pro své vlastní imperialistické cíle.⁵⁶

Z Pichlíkových výtek si pozornost zaslouží především upozornění na „*zbytky staré argumentace*“ a „*tvrdšího ulpívání na nedokazatelných tezích*“, které do jisté míry mohly zamlžovat „*přesvědčivost Holotíkovy knihy*“. Jako mylnou označil Pichlík Holotíkovo domněnku, že „*legends o vzniku ČSR byly masám teprve dodatečně naočkovány, uměle do jejich řad vneseny teprve poválečnou buržoazní propagandou*“. Podle Pichlíka je naopak „*historickou pravdou, že v průběhu národně osvobozenického boje v roce 1918 se buržoazie především díky oportunistické, menševické politice vůdců sociální demokracie stala hegemonelem osvobozovacího hnutí a získala si širokou nacionalistickou propagandou opory v masách lidu i dělnické třídy*“. S odvoláním na J. V. Stalina Pichlík tvrdil, že „*opojení ideou národního státu [...] umožnilo buržoazii, aby za pomoci sociálně demokratických předáků svedla lid z cesty revoluce, oklamala jej a opředla jej sítí svých ‚vlasteneckých‘ frází a lží. Právě z této půdy nacionálních iluzí vyrostly i legends o národních ‚hrdinech‘ Masarykovi, Benešovi a Štefánikovi, které velmi hluboce zapustily kořeny v myšlení našich národů*“.⁵⁷

Přes některé výhrady, kritizující především „*určitou jednostrannost*“, která se v Holotíkově textu místy objevuje, a volání po širším rozboru některých vývodů a úsudků hodnotil práci na stránkách *Československého časopisu historického* jako přínosnou i slavista a literární historik Zdeněk Urban. Označil ji za „*dosud nejobsáhlejší slovenskou marxistickou práci zabývající se nejen štefánikovskou legendou, ale řadou otázek národně osvobozenického boje slovenského*

55 PICHLÍK, Karel. Proti buržoazním legendám: cenný příspěvek k 40. výročí vzniku ČSR. In: *Rudé právo*, 26. 7. 1958, č. 205, s. 2.

56 PICHLÍK, Karel. [recenze] Ludovít Holotík – „Štefánikovská legenda a vznik ČSR“. In: *HaV*, 1958, roč. 7, s. 625-630.

57 PICHLÍK, K., [recenze] Ludovít Holotík.

národa za války a vzniku Československé republiky“. Svou recenzi končil slovy: „*Hodnotíme-li závěrem Holotíkovu práci, musíme podtrhnouti její závažnost, i když máme některé výhrady k autorovým dílčím i obecnějším závěrům a soudům. Štefánikovská legenda, i když dnes značně doznívá, má stále ještě určité stoupence. Její objasnění má svou důležitost i pro naši marxistickou historickou vědu. Holotíkova práce je a dlouho zůstane [...] základní prací, objasňující Štefánikovu politickou činnost a štefánikovskou legendu.*“⁵⁸

Štefan Štvrtecký, vědecký pracovník Ústavu dějin KSS,⁵⁹ práci vítal jako příspěvek ke stále aktuálnímu boji „*za očistu našich národních dějin od falešných pozlátek a iluzí*“. Díky Holotíkově knize se tak před čtenáři objevuje „*nahá figura Štefánika, dobrodruha a kariéristy, toužícího po slávě a bohatství, který z celé duše nenávidí pokrok a celou svou bytostí se zúčastní křížáckého tažení světové reakce proti socialistické revoluci*“. Přes několik připomínek týkajících se absence některých vedlejších témat však recenzent opět vyslovil přesvědčení, že se Holotíkovi podařilo dosud nejlépe odhalit falešnost buržoazních legend o vzniku ČSR, jejichž cílem bylo vyzdvihnout českou a slovenskou buržoazii jako pokrokového činitele v našich národních dějinách. Své hodnocení uzavřel takto: Holotíkova kniha „*je jednou z mála výjimečně dobrých historických prací, které u nás v posledních letech vyšly. Má velký vědecký a politický dosah, poslouží rovněž metodicky při zpracování našich nejnovějších národních dějin*“.⁶⁰

Dalším hodnocením Holotíkova kniha prošla poté, co ji v říjnu 1958 předložil jako kandidátskou dizertační práci. V posudku vypracovaném Historickým ústavem SAV byl Holotík charakterizován jako marxistický historik, vyznačující se patřičným přehledem a pohotovostí, který je schopen řešit historické otázky přísně vědeckou metodou a takto získané poznatky předávat dále společnosti. Oponenturou práce byli pověřeni Miloš Gosiorovský a ředitel pražského Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii Vladimír Soják. První jmenovaný vysoce ocenil Holotíkovu heuristickou práci a konstatoval, že cíl, který si autor knihy vytýčil, „*opravdu skvěle splnil*“. Obdobně vyzněl i druhý z posudků. V. Soják

58 URBAN, Zdeněk. [recenze] Nová práce o Štefánikovské legendě a vzniku Československého státu. In: *ČsČH*, 1959, roč. 7, s. 503-509.

59 Štefan Štvrtecký v letech 1951–1956 studoval na Historické fakultě Leningradské univerzity. Poté až do roku 1970 působil jako vědecký pracovník Ústavu dějin KSS. V následujících letech pracoval na základě krátkodobých smluv ve Slovenské akademii věd, aby se od prosince 1975 stal zaměstnancem oddělení retrospektivní bibliografie univerzitní knihovny v Bratislavě. Viz FELIX, Ján. Večnost prežitá v sekundách. In: ŠTVRTECKÝ, Štefan. *Náš Milan Rastislav Štefánik*. Bratislava: Smena, 1990, s. 302-303. ISBN 80-221-0103-6.

60 ŠTVRTECKÝ, Štefan. [recenze] L. Holotík, Štefánikovská legenda a vznik ČSR. In: *HČ*, 1959, roč. 7, s. 316–319. Holotíkova práce neunikla ani pozornosti zahraničních historiků. Viz např. KOVÁCS, Endre. [recenze] Holotík, Ľudovít: Štefánikovská legenda a vznik ČSR. In: *Századok: A Magyar Történelmi Társulat folyóirata*, 1960, 94, s. 698-699.

v jeho závěru uvedl, že „*ve své práci autor správně zdůrazňuje nutnost ideologického boje proti legendám, které zůstávají v povědomí lidí i po porážce buržoazie, která je vytvořila*“. Vlastní obhajoby, která potvrdila konstatování uvedená v obou posudcích, se 6. března 1959 vedle oponentů zúčastnili zástupce ředitele Historického ústavu SAV Miroslav Kropilák, ředitel pražského Historického ústavu ČSAV J. Macek, univerzitní profesori Josef Macůrek, J. Dubnický, Karol Golán, B. Graca, numismatička Ludmila Kraskovská a pracovníci Historického ústavu SAV Ján Tibenský, Richard Marsina a Peter Ratkoš, kteří jednomyslně rozhodli o udělení vědecké hodnosti kandidáta historických věd. Holotíkova práce byla zároveň doporučena jako podklad pro udělení vědecké hodnosti doktora historických věd.⁶¹

Historik na pranýři – rok 1968 Ludovíta Holotíka

Stejně jako celou československou společnost, rozdělil prožitek konce šedesátých let, tzv. Pražského jara a následné normalizace i generaci „*mláďá komunismu*“ nejméně do dvou názorových proudů. Část historiků této generace měla ve druhé polovině šedesátých let pocit, že je jim souzeno napravit omyly, k nimž v interpretaci dějin v padesátých letech došlo, přičemž však většinou sami nereflektovali, že to byli právě oni, kdo je do historiografie po roce 1948 prosadili.⁶² V řadě případů zaplatili již na konci roku 1969 za své postoje existenčními problémy plynoucími z výrazné nejistoty svého dalšího zaměstnání v akademické sféře. Druhé části jejich kolegů bylo souzeno podílet se na „*normalizaci*“ československé společnosti.⁶³

Václav Král, nejvýraznější bojovník proti tzv. buržoazním legendám o vzniku Československa, rezignoval na konci března 1968 na funkci ředitele Ústavu dějin socialistických zemí ČSAV v Praze. Poukázal přitom na svůj „*ideologický podíl na vývoji socialistického systému v Československu*“ v uplynulých osmnácti letech. Svě odstoupení zdůvodňoval snahou ochránit jím vedené pracoviště před spojováním s jeho dosavadní veřejnou činností.

⁶⁴ Jeho slovenský protějšek Ľ. Holotík, stojící v čele Historického ústavu SAV, požádal s ohledem na velmi silný tlak veřejného mínění o své odvolání

61 ÚA SAV, f. Historický ústav SAV, k. 57, č. j. 354/XIV, Vědecká výchova – aspirantské spisy, Ľ. Holotík – „Štefánikovská legenda a vznik ČSR“, 6. 3. 1959.

62 Řečeno slovy P. Čorneje: „*Pocit vítězů, zvěstovatelů závazných pravd a vnímání sebe samých jako avantgardy historické komunity, ne-li celé společnosti, zůstaly již trvalou součástí jejich duševního habitusu bez ohledu na proměny doby [...]*“. Cit. dle: ČORNEJ, Petr. *Historici, historiografie a dějepis. Studie, črty, eseje*. Praha: Karolinum, 2016, s. 339-340. ISBN 978-80-246-3276-6.

63 JIROUŠEK, B., *Historik Jaroslav Charvát*, s. 28-30.

64 ŠPERŇÁK, Roman. *Bojovník proti revizionismu. Václav Král v kontextu české marxistické*

z funkce až k 1. říjnu 1968.⁶⁵ Jeho případ názorně ukázal, že kampaň vedená v první polovině padesátých let proti první republice a jejím představitelům nebyla ve veřejné paměti ani zdaleka tak účinná, jak by se z publikovaných historiografických prací mohlo na první pohled zdát.⁶⁶

Holotíkova kariéra se úspěšně rozvíjela i v letech následujících po vydání jeho knihy *Štefánikovská legenda a vznik ČSR*. Žádná z jeho odborných prací však již nevyvolala srovnatelnou vlnu zájmu, a to ať již v pozitivním či negativním slova smyslu.⁶⁷ Organizačně nadaný ředitel Historického ústavu SAV patřil k respektovaným osobnostem slovenské historické vědy. Při výběru svých podřízených zohledňoval nejen jejich ideologickou angažovanost, ale s ohledem na svou silnou politickou pozici si dokázal prosadit i volbu politicky ne zcela vhodných osob, u nichž však oceňoval jejich odborné schopnosti.⁶⁸ Vedle své publikační činnosti a vedení Historického ústavu SAV působil Holotík v řadě oborových orgánů a organizací. V době svého jmenování členem korespondentem ČSAV v roce 1962 zastával funkce místopředsedy vědeckého kolegia historie ČSAV, zástupce vedoucího oddělení společenských věd SAV, místopředsedy Československé historické společnosti a hlavního redaktora *Historického časopisu* vydávaného Historickým ústavem SAV. V dalších letech bychom jej našli v čele vědeckého kolegia historie SAV či mezi členy výboru Slovenské historic-

historiografie. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Historický ústav, 2009, s. 28.

- 65 ÚA SAV, f. Ľudovít Holotík, k. 2, Ľ. Holotík ústavní radě Historického ústavu SAV, 5. 9. 1968.
- 66 K otázkám vnímání M. R. Štefánika na Slovensku viz MACHO, Peter. *Milan Rastislav Štefánik ako symbol*. Bratislava: Veda vydavateľstvo SAV; Historický ústav SAV, 2019, 287 s. ISBN 978-80-224-1785-3.
- 67 Z dosud necitovaných Holotíkových prací viz např. HOLOTÍK, Ľudovít. Slovenská historiografia na nových cestách. In: *Historický sborník Slovenskej akadémie vied a umení*, 1952, roč. 10, s. 324-341; HOLOTÍK, Ľudovít. K periodizácii slovenských dejín v období feudalizmu a kapitalizmu. In: *HČ*, 1953, roč. 1, s. 42-73; HOLOTÍK, Ľudovít. Problémy národnoslobodzovacieho boja a slovenská buržoázia pred prvou svetovou vojnou. In: *HČ*, 1955, roč. 3, s. 26-51; HOLOTÍK, Ľudovít. Vznik Československa a jeho význam pre slovenský národ. In: *HČ*, 1958, roč. 6, s. 487-502; HOLOTÍK, Ľudovít. Rozvoj slovenskej historickej vedy a československá historiografia. In: *HČ*, 1962, roč. 10, s. 489-503; HOLOTÍK, Ľudovít. Memorandum slovenského národa z roku 1861. In: *HČ*, 1963, roč. 11, s. 3-30; HOLOTÍK, Ľudovít. Beginnings of the Czechoslovak state in 1918 and the Slovaks. In: *Studia historia slovacica*, 1964, vol. 1, s. 117-149; HOLOTÍK, Ľudovít. Súčasný stav a problémy slovenskej historiografie. In: *HČ*, 1966, roč. 14, s. 1-10; HOLOTÍK, Ľudovít. The „Jewish Problem“ in Slovakia. In: *East European Quarterly*, 1967, vol. 1, s. 31-37; HOLOTÍK, Ľudovít. The Slovaks: an Integrating or Disintegrating Force?. In: *Austrian History Yearbook*, 1967, vol. 3, s. 365-393.
- 68 K hodnocení Holotíkovy osobnosti nejnověji KAMENEC, I. a M. MICHELA, *Rozhovor s dějinami*, s. 62-63, 94-97.

ké společnosti. V roce 1965 byl zvolen členem předsednictva SAV, v jehož rámci byl pověřen tiskovými a propagačními úkoly, péčí o vědecké kolegium historie a ekonomie a předsedal pracovní skupině pro reorganizaci společenských věd. Vedle redigování *Historického časopisu* byl Holotík pověřen i vedením cizojazyčného periodika *Studia historica Slovaca*. Působil rovněž pedagogicky na bratislavské filozofické fakultě, kde přednášel dějiny slovenské historiografie. V roce 1966 bychom Holotíka našli i mezi kandidáty na členství v ÚV KSS, v jehož ideologické komisi pracoval, a jak sám uváděl, „asi v 30 dalších funkcích“. Slovenskou historickou vědu reprezentoval rovněž na mezinárodním poli v zemích socialistického i kapitalistického světa. V průběhu let 1955–1968 se zúčastnil Mezinárodních kongresů historických věd v Paříži (1955), Stockholmu (1960) a ve Vídni (1965). V roce 1966 vystoupil se sérií přednášek na univerzitách v USA. Stejně tak neopomíjel ani popularizaci historie před širokou veřejností.⁶⁹

Holotík neměl scházet ani u připomínání 50. výročí vzniku Československa v roce 1968. Jeho jméno figurovalo mezi členy pracovní komise prezidia ČSAV pro přípravu oslav, jeho příspěvky na dané téma si již od října 1967 rezervovaly redakce časopisů *Nová mysl* či *Dějiny a současnost*.⁷⁰ Začátek roku 1968 přinesl Holotíkovi několik profesních úspěchů. Na slavnostním zasedání prezidia ČSAV z 20. února 1968, v jehož průběhu bylo připomenuto 20. výročí „Vítězného února“, byla řediteli Historického ústavu SAV za soubor prací *Októbrová revolúcia a revolučné hnutie na Slovensku v rokoch 1917–1921*⁷¹ udělena hodnost doktora historických věd. Souhlas s přiznáním titulu vyslovili všichni tři oponenti, rekrutující se z řad tzv. reformních historiků: K. Gajan, Z. Šolle i Jiří Kořalka.⁷² Nikdo nepovažoval za nutné ohradit se vůči Holotíkovým protištěfánikovsky orientovaným pracím, jejichž podrobný soupis byl uveden v přehledu jeho publikační činnosti. Naopak Gajan ve svém posudku, stejně jako předseda vědeckého kolegia historie Pavel Oliva ve vyjádření věnovaném mezinárodnímu významu

69 A AV ČR, f. Sběrka osobních spisů členů ČSAV, Ludovít Holotík.

70 ÚA SAV, f. Ludovít Holotík, k. 2, *Nová mysl* E. Holotíkovi, 9. 10. 1967; *Dějiny a současnost* E. Holotíkovi, 18. 12. 1967.

71 Soubor byl tvořen těmito publikacemi: HOLOTÍK, Ludovít. *Októbrová revolúcia a národnoslobodzovacie hnutie na Slovensku v rokoch 1917–1918*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1958, 165 s.; HOLOTÍK, Ludovít. *Okťabr'skaja revoljucija i nacional'no-osvoboditel'noje dviženije v Slovakkii v 1917–1918 gg*. Moskva: Socěkgiz, 1960, 160 s.; HOLOTÍK, Ludovít. O Slovenskej republike rád 1919. In: *HČ*, 1959, roč. 7, s. 173–202; HOLOTÍK, Ludovít. Sjazd sociálnodemokratickej strany (ľavice) na Slovensku v januári 1921. In: *HČ*, 1963, roč. 11, s. 337–365; HOLOTÍK, Ludovít. Zápas o charakter republiky – revolučný Hlohovec roku 1920. In: *HČ*, 1966, roč. 14, s. 219–250; HOLOTÍK, Ludovít. Októbrová revolúcia a revolučné hnutie na Slovensku v novembri a decembri 1918. In: *HČ*, 1967, roč. 15, s. 489–511.

72 A AV ČR, f. Prezidium ČSAV, 36. zasedání prezidia ČSAV, 20. 2. 1968, bod XV/1.

Holotíkových prací dokonce v pozitivním slova smyslu připomněli jeho knihu o štefánikovské legendě.⁷³ O tři dny později převzal Holotík na slavnostním zasedání ÚV KSS pamětní plaketu ÚV KSČ.⁷⁴ Již zanedlouho však měla být Holotíkova osoba hodnocena zcela odlišným způsobem. Historik byl nucen zodpovídat se za své texty publikované v průběhu padesátých let. Ocitl se v situaci, které žádný z jeho kolegů nemusel čelit.

V Čechách i na Slovensku bouřlivě ožívala paměť první republiky a byly připomínány okolnosti jejího vzniku. Zároveň docházelo k postupné rehabilitaci jejích hlavních představitelů jako pomyslných obětí politických procesů první poloviny padesátých let. V Čechách byl připomínán zejména T. G. Masaryk, na Slovensku M. R. Štefánik. V souvislosti s 30. výročím Masarykova úmrtí však nevystoupil žádný z historiků, ale český spisovatel Jan Procházka, který poukázal na neudržitelnost dosavadních stanovisek k osobě prvního československého prezidenta.⁷⁵ Historici se zapojili až do následné diskuze, která se rozpoutala na jaře následujícího roku.⁷⁶

Ani ve slovenském prostředí nepřišla role iniciátora historikům, ale novinářům.⁷⁷ Rychlý vývoj událostí zahájil Milan Vároš, redaktor deníku komunistického svazu mládeže *Smena*, který 15. března 1968 zveřejnil pod názvem *Generál Štefánik bez legend* obsah interview s ředitelem Historického ústavu SAV L. Holotíkem. Tématem jejich vzájemného rozhovoru byla osoba M. R. Štefánika a její obraz v Holotíkově knize *Štefánikovská legenda a vznik ČSR*. M. Vároš konstatoval, že Holotíkovy texty jsou v zásadě jedinou výraznou kritikou adresovanou M. R. Štefánikovi a stojí v příkrém rozporu s celou řadou prací oslavujících tohoto vědce a politika. S tím souvisely i jeho otázky. Polemizoval především s Holotíkovou tezí, že pro vlastní vznik samostatného Československa hrálo v posledních letech první světové války hlavní roli dění v zázemí a ne zahraniční akce reprezentovaná T. G. Masarykem, E. Benešem a právě M. R. Štefánikem. Poukazoval rovněž na problematičnost Holotíkova tvrzení, že představitelé československého zahraničního odboje ve snaze získat české a sloven-

73 A AV ČR, f. Vědecké kolegium historie ČSAV, k. 16, č. j. 136, Udělování hodnosti doktora věd – Ludovít Holotík.

74 ÚA SAV, f. Ludovít Holotík, k. 2, ÚV KSS L. Holotíkovi, 29. 2. 1968.

75 Cit. dle: PROCHÁZKA, Jan. 14. IX. 1937. In: *Literární noviny*, 15. 9. 1967, č. 37, s. 1.

76 HANZAL, Josef. *Cesty české historiografie 1945–1989*. Praha: Karolinum, 1999, s. 155. ISBN 80-7184-751-8. Srov. rovněž: PETRÁŇ, Josef. *Filozofové dělají revoluci: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948–1968–1989)*. Praha: Karolinum, 2015, s. 335–338. ISBN 978-80-246-2994-0. K dalším rozhovorům na téma vzniku Československa viz např. KŘÍŽEK, Jaroslav. [zpráva] Diskuse o T. G. Masarykovi a protisovětském vystoupení československých legií. In: *HaV*, 1968, roč. 17, s. 1219–1221.

77 SCHULZE WESSEL, Martin. *Pražské jaro. Průlom do nového světa*. Praha: Argo, 2018, s. 134. ISBN 978-80-257-2514-6.

ské zajatce pro účast v legiích, záměrně mezi nimi pěstovali a šířili „buržoazní nacionalismus“, s jehož pomocí chtěli zakrýt podstatu světové války, válečné cíle dohodových mocností a „*vehnat je tak do náruče západních imperialistů*“. Vároš také odmítal Holotíkova tvrzení o Štefánikově nízké vědecké potenci, až bezvýznamnosti a poukázal i na některé „*lži*“, které dle svého tvrzení v jeho knize nalezl.⁷⁸

Holotík byl v roce 1968 už samozřejmě dalek toho, aby trval na řadě tezí, které před deseti lety ve své knize dokazoval. Nežil ve vzduchoprázdnu a udržoval čilé kontakty nejen se členy české a slovenské historické obce, ale i s kolegy ze zahraničí. Samotné období padesátých let a boj proti tzv. buržoazním legendám vnímal jako určitou vývojovou fázi v poznávání dějin vzniku Československa. O Holotíkově profesním vývoji svědčí i jeho dopis adresovaný v září 1962 K. Pichlíkovi. Podnětem k němu byl rukopis Pichlíkovy studie publikované o rok později na stránkách Holotíkem redigovaného *Historického časopisu*.⁷⁹ Holotík ve své reakci konstatoval, že Pichlíkova studie si již klade zcela odlišné cíle, než tomu mezi historiky studujícími dané období bylo obvyklé dříve, kdy se věnovala hlavní pozornost polemikám především s buržoazní koncepcí dějin a snažili se doložit teze o vlivu Říjnové revoluce na osvobození Čechů a Slováků z habsburské nadvlády. Holotík zároveň vyslovil přesvědčení, že tato snaha odpovídala nejen politickým potřebám své doby, ale zároveň sloužila zájmům „*historické pravdy*“ a dodával: „*Dnes, když marxistická historiografie překonala značný vývoj, pochopitelně, mnohé názory spojené s předcházející etapou zastaraly. Nedostatky této etapy jsou zcela zřejmé a není těžké je vidět. Samozřejmě, naše poznávání problémů vzniku československého státu jde od určitých zákonitých jednostranností ke stále více komplexnímu pojetí.*“⁸⁰

Holotíkova argumentace se v průběhu dalších let výrazně nezměnila a v obdobném duchu reagoval i na již zmíněné otázky vznesené redaktorem *Smeny*. V jeho odpovědích se navíc odrážela skutečnost, že inkriminovaný rozhovor se uskutečnil celý rok před jeho zveřejněním, tedy ještě ve zcela jiné společenské

78 VÁROŠ, Milan. Generál Štefánik bez legend. In: *Smena*, 15. 3. 1968, č. 74; VÁROŠ, Milan. Generál Štefánik bez legend (a bez invectív a hrubého skresľovania súdr. Dr. Holotíkom). In: *Smena*, 16. 3. 1968, č. 75. Viz rovněž: Otrásné doznanie dr. L. Holotíka, DrSc. In: *Roľnícke noviny*, 20. 3. 1968. Diskuze samozřejmě probíhala i na stránkách dalších periodik. Viz např. ŠLOSIAR, Desider. Kto povie pravdu o M. R. Štefánikovi?. In: *Predvoj*, 28. 3. 1968, roč. 4, č. 13; ŠTVRTECKÝ, Štefan. M. R. Štefánik a niektoré problémy československého zahraničného odboja. In: *Predvoj*, 18. 4. a 16. 5. 1968, roč. 4, č. 16 a 20. Zaznamenat můžeme i snahy rehabilitovat Štefánika jako vědce-astronoma. Viz PAJDUŠÁKOVÁ, Ludmila. Astronóm a človek. In: *Predvoj*, 11. 4. 1968, roč. 4, č. 15.

79 PICHLÍK, Karel. Vzpoury navrátilců z ruského zajetí na Slovensku v květnu a červnu 1918. In: *HČ*, 1963, roč. 11, s. 580-598

80 ÚA SAV, f. Historický ústav SAV, k. 24, č. j. 162/V, Vědecká činnost, L. Holotík K. Pichlíkovi, 10. 9. 1962.

a politické atmosféře. Holotík nepopíral, že se československá historiografie dopustila v hodnocení některých období a událostí omylů a chyb a odkazoval na existenci konfliktu mezi dvěma společenskými silami, který se musel odrazit i v historiografii. Svou práci prezentoval jako reakci na meziválečnou „záplavu literatury“ adorující roli české a slovenské buržoazie v čele s Masarykem, Benešem a Štefáníkem při vzniku samostatného státu. Holotík zdůraznil, že jeho kniha vznikala v průběhu let 1951–1956 a myšlenkové ovzduší této doby se v ní skutečně odrazilo. Přestože i nadále trval na stanovisku, že Štefánikovo působení bylo z třídního hlediska poplatné zájmům buržoazie a mocenským zájmům Francie, připouštěl, že nyní by se výrazně méně nechal unést emocemi a daleko více by se snažil popisované děje analyzovat, a dodával: „[...] *ale řekněte, kdo za posledních 10 let nezmoudřel?*“⁸¹

Nejobsáhleji se Holotík ke své knize a s ní související kauze vyjádřil v rozsáhlé jedenáctistránkové obhajobě, určené pro denní tisk. Velký prostor věnoval výčtu politických a společenských faktorů, které jej k napsání „*bezvýhradně kritické knihy*“ o Štefánikovi vedly. Mezi ně patřila především dobová atmosféra poznamenaná začínající studenou válkou. Dále Holotík uváděl bezvýhradně kladný postoj k Sovětskému svazu, zdůrazňování teze o prvořadě, neoddiskutovatelné a záslužné roli VŘSR pro vznik československého státu, v historiografii se upevňující zjednodušenou tezi o absolutním podílu dělnické třídy na tvorbě novodobých dějin v plném rozsahu, v každém okamžiku a ve všech událostech i úkol ideově završit porážku buržoazie, jejíž mocenské a ekonomické pozice byly definitivně zlikvidovány po roce 1948, vedoucí historiky i publicisty k odmítání uznání jakékoliv pokrokové činnosti buržoazie a jejich představitelů. Holotík připomínal, že mladá marxistická historiografie pokládala za své poslání překrýt výklad buržoazních historiků – jednoznačně a jednostranně glorifikujících zejména podíl Masaryka, Beneše a Štefánika, československých legií i domácího buržoazního hnutí na vzniku ČSR – novými pracemi, v nichž přirozeně dominovala zjednodušená antiteze. Ve své obhajobě neopomenul ani zmínit vliv tehdejšího „bestselleru“ *Velké spiknutí* amerických autorů Michaela Sayerse a Alberta Eugena Kahna líčícího postoje dohodových mocností k sovětské moci v Rusku po roce 1917, intriky jejich tajné diplomacie a špiónů, kontrarevoluční pikle bělogvardějců apod., který vyšel v českém překladu poprvé v roce 1949.⁸²

Holotík zdůrazňoval, že rok 1960, kdy se jeho kniha dočkala druhého vydání, není rokem „*zratu v našem myšlení*“. Naopak, upozornil na regres panující v československé společnosti po maďarských událostech. Připomínal, že i pub-

81 VÁROŠ, M., Generál Štefánik bez legend; VÁROŠ, M., Generál Štefánik bez legend (a bez invektiv a hrubého skreslovania súdr. Dr. Holotíkom). Srov. HOLOTÍK, Ludovít. Milan Vároš v úlohe demokrata. In: *Smena*, 23. 3. 1968, č. 82.

82 SAYERS, Michael a Albert Eugene KAHN. *Velké spiknutí*. Praha: Svoboda, 1949, 411 s.

licisté a novináři v této době psali ve výrazně jiném duchu než v roce 1968 a dodával, že se od roku 1956 (i od roku 1960) mnohé změnilo. Změnil se svět, lidé i společnost, přestala honba za špiony a kosmopolity. Upozornil rovněž na krizi společnosti, v níž komunisté s námahou bojují za čistotu zkompromitovaných idejí. Holotík vnímal rozhodnutí panující uvnitř společnosti upevňovat nové ideje prostřednictvím změny názorů a všestrannou nápravou chyb i snahy historiků navracet událostem a osobnostem jejich pravé místo v dějinách. Připouštěl, že měl tato stanoviska zveřejnit již dříve, k čemuž jej vyzývali někteří jeho spolupracovníci a přátelé. Podle svých slov však nechtěl volit cestu krátkého prohlášení, kterou si vybrali jiní. Chuť k vlastní obhajobě mu braly i nevybíravé útoky na jeho osobu. Vyslovoval přitom přesvědčení, že ani včasné prohlášení by nezabránilo kampani, které byl nyní nucen čelit. Lidé, kteří ji vedli, totiž podle Holotíka nečekali na vysvětlení, ale usilovali o jeho vědeckou, ideovou a osobní kapitulaci.

I když Holotík připouštěl, že by nyní s časovým odstupem napsal svou knihu méně vyhroceně, trval na převážné většině svých výhrad vznesených v ní na Štefánikovu adresu a dodával: „*Je lehké zorganizovat pouť na Bradlo, napsat články a vyvracet formulace mé knihy. Je lehké udělat Štefánika hrdinou románu, básní, natočit film, pásmo do rozhlasu. Ale napsat vědecký životopis, doložený dokumenty a jeho výroky nebude bez problémů. Jsem přesvědčen, že pokud bude tento životopis objektivní, nesplní očekávání těch, kteří v něm vidí osobnost rovnocennou osobnosti Štúrovi.*“⁸³

Spor Vároše s Holotíkem se záhy stal předmětem zájmu velké části slovenské společnosti.⁸⁴ Z Holotíka se postupně stal „*falšovatel dějin*“ a konflikt začal výrazně překračovat meze pouhého názorového střetu. V posledních březnových dnech již Vároš neváhal psát o reakcích čtenářů *Smeny*, dotazujících se, jakým právem si Holotík dovolil takto urazit slovenský národ, jaké vědecké hodnosti za svůj „*pamflet o Štefánikovi*“ získal, proč z národního hrdiny Štefánika učinil „*špióna a parazita*“ a zda je vůbec přijatelné, aby po této „*veřejné kritice*“ zastával nadále místo ředitele Historického ústavu SAV a byl členem ÚV KSS.⁸⁵ Další ze zpráv hovořila o shromáždění 75 studentů strojnické a elektrotechnické průmyslovky z Dubnice nad Váhom, kteří v dubnu 1968 dorazili ke Štefánikově mohyle na Bradle s transparentem „*Zo srdca Slováka nik nevytrhne Štefánika*“,

83 ÚA SAV, f. Ľudovít Holotík, k. 2, Stanovisko Ľ. Holotíka k jeho práci „Štefánikovská legenda a vznik ČSR“, určené pro denní tisk, 21. 3. 1968. Text byl otištěn na stránkách týdeníku ÚV KSS *Predvoj*. Viz HOLOTÍK, Ľudovít. M. R. Štefánik. In: *Predvoj*, 4. 4. 1968, č. 14.

84 Reakce čtenářů *Smeny* viz Generál Štefánik bez legend: slova pre dr. Holotíka. In: *Smena*, 28. 3. 1968, č. 86.

85 VÁROŠ, Milan. Ľudovít Holotík v úlohe falšovateľa. In: *Smena*, 25. 3. 1968, č. 83.

položili zde věnec a symbolicky spálili maketu Holotíkovy *Štefánikovské legendy*.⁸⁶

Kniha se rovněž stala předmětem zájmu ideologické konference o vzniku ČSR a úloze M. R. Štefánika ve slovenském národním osvobození, kterou v Brezové pod Bradlom, nacházející se nedaleko Štefánikova rodiště, 29. března 1968 uspořádal Okresní výbor KSS ve spolupráci s Okresním národním výborem a Okresním výborem Socialistické akademie v Senici a Místním národním výborem v Brezové. Nikdo z přítomných neměl výhrady, aby jeden z hlavních referátů přednesl historik Š. Štvrtecký, který o deset let dříve neváhal napsat na právě proskribovanou knihu pochvalnou recenzi. Nyní byla kniha i její autor odsouzeni rezolucí, kterou účastníci konference adresovali ÚV KSS a Předsednictvu SAV.⁸⁷

Stále více se vyhrocující veřejná diskuze se přestávala týkat pouze jejich dvou hlavních protagonistů.⁸⁸ V rámci obrany sebe sama upozornil již 27. března 1968 aktiv pracovníků Historického ústavu SAV, že jejich pracoviště se v průběhu minulých let podílelo na nápravě minulých deformací a vysvětlování nejen nejnovějších dějin, a zaujalo také stanovisko k celé řadě dogmatických názorů zahraniční historiografie i k čechoslovakistickým koncepcím. Hlavní pozornost však v jeho prohlášení byla věnována Holotíkově *Štefánikovské legendě*. V této souvislosti byla konstatována řada „*vážných připomínek*“, kterou na její adresu již v minulosti pracovníci ústavu vznesli. Kritice byly podrobeny nejen konkrétní formulace, ale i koncepční a metodologické otázky. Bylo rovněž zaznamenáno, že již v minulosti byl autor ze strany pracovníků ústavu vyzýván, aby ke knize veřejně zaujal stanovisko. Účastníci aktivu však zároveň vyslovili přesvědčení, že podrobnou analýzu tohoto díla je třeba ponechat především odborné kritice. Na obranu ředitele Holotíka byly také připomenuty jeho nemalé zásluhy o rozvoj Historického ústavu SAV od jeho vzniku až do současnosti.⁸⁹

Holotíkova kniha se 10. dubna 1968 stala i předmětem zájmu Valného shromáždění SAV, které uložilo Vědeckému kolegiu historie SAV předložit Předsednictvu SAV do dvou měsíců vědecký rozbor inkriminované publikace.⁹⁰ Kole-

86 RÍMEŠOVÁ, M., Postava, s. 35.

87 VÁROŠ, Milan. 5. mája pri mohyle generála Štefánika: rezolúcia ÚV KSS a Predsedníctvu SAV. In: *Smena*, 1. 4. 1968, č. 89.

88 Podle svědectví historika Mariána Hronského přítom veřejnost inkriminovanou Holotíkovu knihu znala často pouze ze stránek tisku či z veřejných diskuzí, ale nikoli z vlastní četby. Viz KAMENEC, I. a M. MICHELA, *Rozhovor s dějinami*, s. 97.

89 ÚA SAV, f. Vedecké kolegium historie SAV, k. 209, č. j. 2085, Riadenie vedeckej práce, čiastkové správy, Aktív Historického ústavu SAV, 27. 3. 1968.

90 ÚA SAV, f. Riadiace orgány SAV, k. 8, č. j. 206, Valné zhromaždenie SAV – XXVI, 10. 4. 1968.

gium o dva týdny později požádalo o vypracování odborných posudků historiky K. Gajana, K. Pichlíka a J. Mésároše, společně s astronomem Luborem Kresákem. Oslovení však s výjimkou posledně jmenovaného své posudky ve stanoveném termínu nedodali a tento postup „ze zásadních důvodů“ odmítli. Obdobné stanovisko zaujala i řada členů vědeckého kolegia. K diskuzím o možnosti odebrat Holotíkovi vědecké tituly kolegium dále konstatovalo, že je jmenovaný získal zcela regulérní cestou. Diskutovaná kniha byla označena za produkt doby, ve které vznikla, přičemž se na rozdíl od obdobných prací z tohoto období opírá o skutečně rozsáhlý a komplexní výzkum v archivech a knihovnách a poskytuje stále mnoho nových poznatků o vzniku Československa, které neztrácí na hodnotě ani při jejich konfrontaci s protichůdnými názory a koncepcemi. Kolegium rovněž vyslovilo přesvědčení, že jakákoliv vědecká práce se nemůže s odstupem let a na základě změněných společenských poměrů stát „předmětem posudků nějakého kolektivního orgánu, nějakého hlasování či kanonizování toho či onoho stanoviska“. K vědeckému poznání lze v historiografii, stejně jako v jiných vědních disciplínách, dospět pouze na základě svobodné výměny názorů, dílčích výsledků bádání a diskuzí na stránkách odborného tisku. Kolegium jednoznačně odmítlo pokusy diskvalifikovat a kompromitovat v souvislosti s knihou *Štefánikova legenda a vznik ČSR* celou Holotíkovu vědeckou a organizační činnost. Řešení situace navrhovalo hledat ve zvýšené pozornosti věnované výzkumu osobnosti M. R. Štefánika a problematice vzniku Československa obecně.⁹¹ Kauza byla s definitivní platností ukončena v říjnu 1968 Holotíkovou rezignací na funkci ředitele Historického ústavu SAV i na členství v Předsednictvu SAV.⁹² Holotík poté odcestoval na studijní pobyt do Velké Británie. Osobnost M. R. Štefánika se ještě v roce 1968 dočkala své rehabilitace.⁹³

Epilog

L. Holotík se musel v průběhu roku 1968 vyrovnávat nejen s útoky proti své osobě, které přicházely ze strany novinářů a veřejnosti, ale i s izolací, do níž jej uzavřeli jeho kolegové – historici v Čechách i na Slovensku. Vývoj uvnitř historické obce zcela nepochybně korespondoval s proměnami celospolečenských poměrů a s ohledem na pozici historie jako „nejpolitictější vědy“ se situace výrazně nelišila ani od poměrů panujících na politické scéně.

91 ÚA SAV, f. Vedecké kolegium historie SAV, k. 209, č. j. 2089, Riadenie vedeckej práce, posudky, pripomienky, oponentúry, Stanovisko Vědeckého kolegia historie SAV k usnesení XXVI. Valného shromáždění SAV č. 9 ze dne 10. 4. 1968, 18. 6. 1968.

92 ÚA SAV, f. Eudovít Holotík, k. 2, L. Holotík ústavní radě Historického ústavu SAV, 5. 9. 1968; ÚA SAV, f. Riadiace orgány SAV, k. 8, č. j. 207, Valné zhromaždenie SAV – XXVII, 18. 10. 1968.

93 JURÍČEK, Ján. *M. R. Štefánik: životopisný náčrt*. Bratislava: Mladé letá, 1968, 172 s.

Události roku 1968 můžeme z pohledu L. Holotíka hodnotit jako porážku jeho historiografických postupů, výkladových schémat i jeho osobně. Následné období normalizace však přineslo opětovnou stabilizaci pozic. Vítězství proreformních sil z roku 1968 bylo pouze dočasné. V letech 1969 a 1970 prošla česká i slovenská historická obec rozsáhlými čistkami, jež postihli zejména historiky-straníky, kteří neprojevovali dostatečnou loajalitu k nastupujícímu normalizačnímu režimu.⁹⁴

Holotík zůstával i nadále pracovníkem Historického ústavu SAV, v roce 1970 byl zvolen předsedou Slovenské historické společnosti a v průběhu sedmdesátých let se ke své *Štefánikovské legendě* opět přihlásil jako k vědeckému dílu. V roce 1970 nescházel v československé delegaci, která se v Moskvě zúčastnila XIII. Mezinárodního kongresu historických věd.⁹⁵ Vrátil se rovněž na místo šéfredaktora *Historického časopisu*. Holotík zůstával i nadále členem Ideologické komise ÚV KSS, členem korespondentem SAV i ČSAV a členem kolegia historický věd SAV. Dočkal se i řady ocenění. V roce 1973 se stal nositelem vyznamenání Za zásluhy o výstavbu a v roce 1978 u příležitosti 25. výročí založení SAV obdržel Zlatou pamětní medaili SAV jako ocenění své dosavadní vědecké a organizační činnosti a Zlatou plaketu Ľudovíta Štúra za zásluhy ve společenských vědách. V této době se již však potýkal s řadou zdravotních problémů, a to i psychického rázu. Svůj život L. Holotík ukončil 30. listopadu 1985 sebevražedným skokem z okna.⁹⁶ Nekrolog otištěný na stránkách *Historického časopisu* zřetelně ukazuje posun zpět, k němuž ve slovenské normalizační historiografii mezitím došlo. Holotíkova *Štefánikovská legenda* zde byla hodnocena

94 K problematice čistek v roce 1970 viz např. RYCHLÍK, J., *Československo v období socialismu*, s. 262-270.

95 RAUCHOVÁ, Jitka. Moskevský historický kongres 1970. In: JIROUŠEK, Bohumil, ed. *Česká a československá účast na mezinárodních kongresech historických věd: sborník ze stejnojmenné konference, která se konala 27. června 2006 v Českých Budějovicích jako součást světového kongresu SVU*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Historický ústav Filozofické fakulty; NTP Pelhřimov, 2006 (Historia culturae X, Studia 7), s. 71-82. ISBN 978-80-7040-887-2; 978-80-86559-64-3. V roce 1975 se Holotík ještě objevil v nominaci na další z kongresů, konaný tentokrát v San Francisku. Mezi členy československé výpravy, která do USA nakonec odcestovala, však již nefiguroval. GILAROVÁ, Zuzana a Ivan MALÝ. Mezinárodní kongresy historických věd v San Francisku (1975), Bukurešti (1980) a Stuttgartu (1985) a československá historická obec. In: JIROUŠEK, Bohumil, ed. *Česká a československá účast na mezinárodních kongresech historických věd: sborník ze stejnojmenné konference, která se konala 27. června 2006 v Českých Budějovicích jako součást světového kongresu SVU*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Historický ústav Filozofické fakulty; NTP Pelhřimov, 2006 (Historia culturae X, Studia 7), s. 87. ISBN 978-80-7040-887-2; 978-80-86559-64-3.

96 ÚA SAV, f. Historický ústav SAV I, k. 26, č. j. 140/1, Personálne věci jednotlivců, L. Holotík. Viz rovněž: RÍMEŠOVÁ, M., Postava.

těmito slovy: „*I když se autor v dobové atmosféře 50. let nevyhnul i některým zjednodušením, na základě bohatého pramenného materiálu práce odhaluje jednu z národně osvobozovacích legend, vnucovaných československou buržoazií lidu a přispívá tak k objasnění této důležité otázky našich dějin.*“⁹⁷

V roce Holotíkovy tragické smrti se začaly události ubírat novým směrem. „Perestrojka“ vyhlášená po nástupu Michaila Sergejeviče Gorbačova do funkce generálního tajemníka ÚV KSSS, kterou v roce 1987 doplnilo zahájení procesu „glasnosti“, se záhy projevil i na poli československé historiografie. Tyto změny mimo jiné vedly k obnovení zájmu o dějiny první československé republiky, který se v roce 1987 projevil i uspořádáním vědecké konference *Slovensko a československá štátnosť v rokoch 1918–1938*, kde zazněly některé do té doby jen obtížně publikovatelné příspěvky.⁹⁸ U příležitosti 70. výročí vzniku samostatného státu bylo rovněž publikováno několik monografií věnovaných této problematice.⁹⁹ Listopadové události roku 1989 otevřely dveře k návratu historiků, kteří byli po roce 1968 odsunuti ze svých pozic a bylo jim znemožněno bádát a publikovat. Jejich razantní návrat na scénu posunul výzkum meziválečného Československa zpět do doby, kdy byli nuceni svou vědeckou činnost ukončit. Jakkoli se tento proces může z hlediska vývoje celého oboru jevit jako regresivní, s ohledem na deformace, kterými výklad vzniku Československa v uplynulých desetiletích procházel, se však zároveň jednalo o jednu z možných variant nového začátku dalšího studia této problematiky.

PhDr. Jan Hálek, Ph.D.

Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR

Gabčíkova 2362/10, 182 00 Praha 8

Česká republika

e-mail: halek@mua.cas.cz

<https://orcid.org/0000-0002-6038-3168>

<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57200194647>

97 Cit. dle: Za Ludovítom Holotíkom. In: *HČ*, 1986, roč. 34, s. 159-160.

98 Viz KOVÁČ, Dušan. Myšlienka československej štátnosti. Jej vznik a realizácia. In: *HČ*, 1988, roč. 36, s. 341–352.

99 GALANDAUER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918. Programy, projekty, předpoklady*. Praha: Svoboda, 1988, 344 s.; HRONSKÝ, Marián. *Slovensko pri zrode Československa*. Bratislava: Pravda, 1988, 341 s.; PLEVZA, Viliam. *Rok osemnásť*. Bratislava: Smena, 1988, 112 s. K dobové atmosféře více viz HÁLEK, Jan a Boris MOSKOVIČ. *Fenomén Maffie. Český (domáci) protirakouský odboj v proměnách 20. století*. Praha: Academia – Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., 2020 (České moderní dějiny, sv. 9), s. 292-297. ISBN 978-80-200-3154-9; 978-80-88304-26-5.

Zoznam použitých prameňov a literatúry / List of references and literature

Primárne zdroje / Primary sources

Archívy a archívne pramene / Archives and Archives sources

- Archiv Akademie věd České republiky, fond Prezidium ČSAV
Archiv Akademie věd České republiky, fond Sběrka osobních spisů členů ČSAV
Archiv Akademie věd České republiky, fond Sběrka cestovních zpráv
Archiv Akademie věd České republiky, fond Sekce VI. historická
Archiv Akademie věd České republiky, fond Vědecké kolegium historie ČSAV
Ústřední archiv Slovenskej akadémie vied, fond Historický ústav SAV
Ústřední archiv Slovenskej akadémie vied, fond Ľudovít Holotík
Ústřední archiv Slovenskej akadémie vied, fond Riadiace orgány SAV
Ústřední archiv Slovenskej akadémie vied, fond Slovenská akadémia vied a umení
Ústřední archiv Slovenskej akadémie vied, fond Sekcia spoločenských vied
Ústřední archiv Slovenskej akadémie vied, fond Vědecké kolegium historie SAV

Edície prameňov a publikované pramene / Source editions and Published editions

- PACHTA, Jan, NEČÁSEK, František a Eva RAISOVÁ, eds. *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*. Praha: Orbis, 1953, 269 s.

Monografie / Monographs

- HOLOTÍK, Ľudovít. *Oktjabrská revolúcia i nacional'no-osvoboditeľnoje dvizenje v Slovákii v 1917–1918 gg.* Moskva: Socëkgiz, 1960, 160 s.
HOLOTÍK, Ľudovít. *Októbrová revolúcia a národnooslobodzovacie hnutie na Slovensku v rokoch 1917–1918*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1958, 165 s.
HOLOTÍK, Ľudovít. *Štefánikovská legenda a vznik ČSR*. Bratislava: SAV, 1958, 513 s.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách / Articles in Journals, Chapters in Monographs

- HOLOTÍK, Ľudovít. Beginnings of the Czechoslovak state in 1918 and the Slovaks. In: *Studia historia slovacca*, 1964, vol. 1, s. 117-149.
HOLOTÍK, Ľudovít. J. S. Hájek, Wilsonovská legenda v dějinách ČSR [recenze]. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953. 218 s. In: *Historický časopis*, 1953, roč. 1, s. 322-327.
HOLOTÍK, Ľudovít. K periodizácii slovenských dejín v období feudalizmu a kapitalizmu. In: *Historický časopis*, 1953, roč. 1, s. 42-73.
HOLOTÍK, Ľudovít. K Štefánikovskej legende. In: *Historický sborník Slovenskej akadémie vied a umení*, 1952, roč. 10, s. 256-275.
HOLOTÍK, Ľudovít. M. R. Štefánik. In: *Predvoj*, 4. 4. 1968, č. 14.

- HOLOTÍK, Ľudovít. Memorandum slovenského národa z roku 1861. In: *Historický časopis*, 1963, roč. 11, s. 3-30.
- HOLOTÍK, Ľudovít. Milan Vároš v úlohe demokrata. In: *Smena*, 23. 3. 1968, č. 82.
- HOLOTÍK, Ľudovít. O Slovenskej republike rád 1919. In: *Historický časopis*, 1959, roč. 7, s. 173-202.
- HOLOTÍK, Ľudovít. Októbrová revolúcia a revolučné hnutie na Slovensku v novembri a decembri 1918. In: *Historický časopis*, 1967, roč. 15, s. 489-511.
- HOLOTÍK, Ľudovít. Pravda o Štefánikovi. In: *Nové slovo*, 1951, roč. 8, č. 48, 49, 51, 52, s. 951-952, 981-982, 1021-1022, 1037-1038.
- HOLOTÍK, Ľudovít. Problémy národnooslobodzovacieho boja a slovenská buržoázia pred prvou svetovou vojnou. In: *Historický časopis*, 1955, roč. 3, s. 26-51.
- HOLOTÍK, Ľudovít. Rozvoj slovenskej historickej vedy a československá historiografia. In: *Historický časopis*, 1962, roč. 10, s. 489-503.
- HOLOTÍK, Ľudovít. Sjazd sociálnodemokratickej strany (ľavice) na Slovensku v januári 1921. In: *Historický časopis*, 1963, roč. 11, s. 337-365.
- HOLOTÍK, Ľudovít. Slovenská historiografia na nových cestách. In: *Historický zborník Slovenskej akadémie vied a umení*, 1952, roč. 10, s. 324-341.
- HOLOTÍK, Ľudovít. Súčasný stav a problémy slovenskej historiografie. In: *Historický časopis*, 1966, roč. 14, s. 1-10.
- HOLOTÍK, Ľudovít. Štefánikova účasť v protisovietskej intervencii. In: *Dějepis ve škole*, 1954, roč. 1, č. 6, s. 241-247.
- HOLOTÍK, Ľudovít. The „Jewish Problem“ in Slovakia. In: *East European Quarterly*, 1967, vol. 1, s. 31-37.
- HOLOTÍK, Ľudovít. The Slovaks: an Integrating or Disintegrating Force?. In: *Austrian History Yearbook*, 1967, vol. 3, s. 365-393.
- HOLOTÍK, Ľudovít. Úloha talianskej a francúzskej vojenskej misie na Slovensku r. 1919. In: *Historický časopis*, 1953, roč. 1, s. 561-594; 2/1954, s. 39-70.
- HOLOTÍK, Ľudovít. Vznik Československa a jeho význam pre slovenský národ. In: *Historický časopis*, 1958, roč. 6, s. 487-502.
- HOLOTÍK, Ľudovít. Zápas o charakter republiky – revolučný Hlohovec roku 1920. In: *Historický časopis*, 1966, roč. 14, s. 219-250.

Sekundárne zdroje / Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok / Monographs

- BLAIVE, Muriel. *Promarněná příležitost. Československo a rok 1956.* (edice Obzor, sv. 35). Praha: Prostor, 2001, 481 s. ISBN 80-7260-053-2.
- ČORNEJ, Petr. *Historici, historiografie a dějepis. Studie, črty, eseje.* Praha: Karolinum, 2016, s. 339-340. ISBN 978-80246-3276-6.
- GALANDAUER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918. Programy, projekty, předpoklady.* Praha: Svoboda, 1988, 344 s.
- HÁLEK, Jan a Boris MOSKOVIČ. *Fenomén Maffie. Český (domácí) protirakouský odboj v proměnách 20. století.* (České moderní dějiny, sv. 9) Praha: Academia – Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., 2020, s. 292-297. ISBN 978-80200-3154-9; 978-80-88304-26-5.
- HÁJEK, Jirí S. *Wilsonovská legenda v dějinách ČSR.* (Za svobodu lidu, sv. 11). Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953, 217 s.
- HANZAL, Josef. *Cesty české historiografie 1945–1989.* Praha: Karolinum, 1999, s. 155. ISBN 80-7184-751-8.

- HRONSKÝ, Marián. *Slovensko pri zrode Československa*. Bratislava: Pravda, 1988, 341 s.
- HUDEK, Adam. *Najpolitickéjšia veda. Slovenská historiografia v rokoch 1948 – 1968*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 86. ISBN 978-80-970302-3-0.
- JIROUŠEK, Bohumil. Historik Jaroslav Charvát v systéme vědy a moci. Praha: ARSCI, 2011, s. 28-30. ISBN 978-80-7420-015-1.
- JURÍČEK, Ján. *M. R. Štefánik: životopisný náčrt*. Bratislava: Mladé letá, 1968, 172 s.
- KAMENEC, Ivan a Miroslav MICHELA. *Rozhovor s dejinami. Ivan Kamenec o cestách slovenskej histórie s Miroslavom Michelom*. Bratislava: HADART, 2019, s. 89. ISBN 978-80-99941-00-8
- KAMENEC, Ivan. *Spoločnosť – politika – historiografia. Pokrivené (?) zrkadlo dejín slovenskej spoločnosti v dvadsiatom storočí*. Bratislava: Prodama, 2009, s. 148-153. ISBN 978-80-89396-02-3.
- KOLÁŘ, Pavel. *Soudruzi a jejich svět. Sociálně myšlenková tvářnost komunismu*. (edice Po válce). Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, Nakladatelství Lidové noviny, 2019, s. 44. ISBN 978-80-88292-55-5, 978-80-7422-592-5.
- KOPEČEK, Michal. *Hledání ztraceného smyslu revoluce. Zrod a počátky marxistického revizionismu ve střední Evropě 1953–1960*. (Historické myšlení, sv. 44). Praha: Argo, 2009, s. 294-295. ISBN 978-80-257-0100-3.
- KOVÁCS, Endre. Holotik, Ludovít: Štefanikovská legenda a vznik ČSR [recenze]. In: *Századok: A Magyar Történelmi Társulat folyóirata*, 1960, 94, s. 698-699.
- KOVÁČ, Dušan a kol. *Dejiny Slovenskej akadémie vied*. Bratislava: Veda, 2014, s. 55-81. ISBN 978-80-224-1316-9.
- KRÁL, Václav. *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční politice*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953, 234 s.
- KŘÍŽEK, Jaroslav. Čeští a slovenští rudoarmějci v sovětském Rusku: 1917–1920. Praha: Orbis, 1955, 25 s.
- KŘÍŽEK, Jurij a Oldřich ŘÍHA. *Bez Velké říjnové socialistické revoluce by nebylo Československa. Boj české a slovenské dělnické třídy za svobodu v letech 1917–1920*. (Za svobodu lidu, sv. 5) Praha: Rovnost, 1951, 98 s.
- MACHO, Peter. *Milan Rastislav Štefánik ako symbol*. Bratislava: Veda vydavateľstvo SAV; Historický ústav SAV, 2019, 287 s. ISBN 978-80-224-1785-3.
- NEČASOVÁ, Denisa. *Obrazy nepřítele v Československu 1948–1956*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2020, s. 68-76. ISBN 978-80-7422-688-5.
- Otrasné doznanie dr. E. Holotika, DrSc. In: *Roľnícke noviny*, 20. 3. 1968.
- PÁVOVÁ, Jana. *Demagog ve službách strany: portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008, 191 s. ISBN 978-80-87211-09-0.
- PEROUTKA, Ferdinand. *Mluví k Vám Ferdinand Peroutka*. Díl 1. Rozhlasové komentáře Rádio Svobodná Evropa (1951–1959). Praha: Argo, 2003, 580 s. ISBN 80-7203-496-0.
- PETRÁŇ, Josef. *Filozofové dělají revoluci: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948–1968–1989)*. Praha: Karolinum, 2015, s. 335-338. ISBN 978-80-246-2994-0
- PLEVZA, Viliam. *Rok osemnásť*. Bratislava: Smena, 1988, 112 s.
- PŘIBÁŇ, Michal a kol. *Česká literární nakladatelství 1949–1989*. Praha: Academia, 2014, s. 254-268. ISBN 978-80-200-2407-7.
- Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti; Orbis, 1953, 547 s.
- RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu 1945–1989*. Praha: Vyšehrad, 2020, s. 144-161. ISBN 978-80-7601-334-6.
- SAYERS, Michael a Albert Eugene KAHN. *Velké spiknutí*. Praha: Svoboda, 1949, 411 s.

- SCHULZE WESSEL, Martin. *Pražské jaro. Průlom do nového světa*. Praha: Argo, 2018, s. 134. ISBN 978-80-257-2514-6.
- ŠOLLE, Zdeněk. *Dělnické hnutí v českých zemích za imperialistické světové války*. (Za svobodu lidu, sv. 7). Praha: Rovnost, 1952, 204 s.
- VÁVRA, Vlastimil. *Klamná cesta: příprava a vznik protisovětského vystoupení čs. legií*. Praha: Naše vojsko, 1958, 277 s.
- VESELÝ, Jindřich. *Poznámky k buržoasní legendě o vzniku Československa*. Přednáška přednesená v Poradně a studovně marxismu-leninismu v Praze v září 1952. Praha: Svoboda, 1952, 22 s.
- VYKOUKAL, Jiří, Bohuslav LITERA a Miroslav TEJCHMAN. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Praha: Libri, 2000, s. 355-411. ISBN 80-85983-82-6.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách / Articles in Journals, Chapters in Monographs

- DEVÁTÁ, Markéta. Vysoká škola politických a hospodářských věd jako nástroj indoktrinace marxisticko-leninského vědeckého světového názoru. In: JIROUŠEK, Bohumil a kol. *Proměny diskursu české marxistické historiografie: Kapitoly z historiografie 20. století*. (Historia culturae XV, Studia 10). České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Historický ústav, 2008, s. 193-204. ISBN 978-3-7001-8139-2.
- Dejiny Slovenska (tézy). Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1955. In: *Historický časopis* (Príloha), 3, 1955, s. 191.
- FELIX, Ján. Večnost' prežitá v sekundách. In: ŠTVRTECKÝ, Štefan. *Náš Milan Rastislav Štefánik*. Bratislava: Smena, 1990, s. 302-303. ISBN 80-221-0103-6.
- GAJAN, Koloman, MACEK, Josef a Zdeněk ŠOLLE. K některým problémům naší historické vědy. In: *Nová mysl: theoretický a politický časopis ÚV KSČ*, 1956, s. 636-640.
- Generál Štefánik bez legend: slová pre dr. Holotíka. In: *Smena*, 28. 3. 1968, č. 86.
- GILAROVÁ, Zuzana a Ivan MALÝ. Mezinárodní kongresy historických věd v San Francisku (1975), Bukurešti (1980) a Stuttgartu (1985) a československá historická obec. In: JIROUŠEK, Bohumil, eds. *Česká a československá účast na mezinárodních kongresech historických věd: sborník ze stejnojmenné konference, která se konala 27. června 2006 v Českých Budějovicích jako součást světového kongresu SVU*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Historický ústav Filozofické fakulty; NTP Pelhřimov, 2006 (Historia culturae X, Studia 7), s. 87. ISBN 978-80-7040-887-2; 978-80-86559-64-3.
- GOSIOROVSKÝ, Miloš. Za kvitnúcu československú vedu historickú. In: *Tvorba*, 15. 2. 1951, roč. 20, č. 7, s. 152.
- HÁJEK, Jiří S. Americký imperialismus a vznik ČSR v roce 1918 (Příspěvek k historii wilsonovské legendy). In: *Nová mysl*, 1951, roč. 5, s. 486-501.
- KOPECKÝ, Václav. Klement Gottwald: vítěz z února na stolci presidenta republiky. In: *Tvorba*, 16. 6. 1948, roč. 17, č. 24, s. 461.
- KOPECKÝ, Václav. Pravda o vzniku republiky. In: *Tvorba*, 6. 10. 1948, roč. 17, č. 40, s. 784.
- KOVÁČ, Dušan. Myšlienka československej štátnosti. Jej vznik a realizácia. In: *Historický časopis*, 1988, roč. 36, s. 341-352.
- KRÁL, Václav. Americký imperialismus: Jiří S. Hájek, Wilsonovská legenda v dějinách ČSR [recenze]. In: *Československý časopis historický*, 1953, roč. 1, s. 512-515. ISSN0045-6187.
- KRÁL, Václav. Masaryk, Beneš a osvobozenec legionářská legenda. In: *Historie a vojenství*, 1952, roč. 1-2, č. 1, s. 116-138.
- KRÁL, Václav. Plány amerických imperialistů na světovládu a Masarykův první odboj. In: *Historie a vojenství*, 1953, roč. 1-2, č. 2, s. 122-142, č. 3, s. 107-127.

- KŘÍŽEK, Jaroslav. Diskuse o T. G. Masarykovi a protisovětském vystoupení československých legií [zpráva]. In: *Historie a vojenství*, 1968, roč. 17, s. 1219-1221.
- MLYNÁRIK, Ján. Milan Rastislav Štefánik v historiografii (1948–1968). In: *Historický časopis*, 1990, roč. 38, s. 398-410.
- OLIVOVÁ, Věra. Kosmopolitismus ve výkladu vzniku ČSR. In: *Proti kosmopolitismu ve výkladu našich národních dějin*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1953, s. 79-110.
- PAJDUŠÁKOVÁ, Ludmila. Astronóm a člověk. In: *Predvoj*, 11. 4. 1968, roč. 4, č. 15.
- PICHLÍK, Karel. Proti buržoazním legendám: cenný příspěvek k 40. výročí vzniku ČSR. In: *Rudé právo*, 26. 7. 1958, č. 205, s. 2.
- PICHLÍK, Karel. Ludovít Holotík – „Štefánikovská legenda a vznik ČSR“ [recenze]. In: *Historie a vojenství*, 1958, roč. 7, s. 625-630.
- PICHLÍK, Karel. Vzpoury navrátilců z ruského zajetí na Slovensku v květnu a červnu 1918. In: *Historický časopis*, 1963, roč. 11, s. 580-598.
- PÍŠCH, Mikuláš. Za odhalení legend o Masarykovi, Benešovi a Štefánikovi. In: *Historický časopis*, 1953, roč. 1, s. 521-537.
- PROCHÁZKA, Jan. 14. IX. 1937. In: *Literární noviny*, 15. 9. 1967, č. 37, s. 1.
- RAUCHOVÁ, Jitka. Moskevský historický kongres 1970. In: JIROUŠEK, Bohumil, ed. *Česká a československá účast na mezinárodních kongresech historických věd: sborník ze stejnojmenné konference, která se konala 27. června 2006 v Českých Budějovicích jako součást světového kongresu SVU*. (Historia culturae X, Studia 7). České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Historický ústav Filozofické fakulty; NTP Pelhřimov, 2006, s. 71-82. ISBN 978-80-7040-887-2; 978-80-86559-64-3.
- REIMAN, Pavel. Za důsledné uplatnění historického materialismu v dějinách Komunistické strany Československa. In: *Nová mysl: theoretický a politický časopis ÚV KSČ*, 1957, s. 233247.
- RÍMEŠOVÁ, Mária. Postava slovenského marxistického historika Ludovíta Holotíka a jeho „kauzy“ v slovenskej historiografii. In: *Pamät národa*, 2020, č. 2, s. 22-38. ISSN 1336-6297.
- SOMMER, Vítězslav. Angažované dějepiscectví: stranická historiografie mezi stalinismem a reformním komunismem 1950–1970. (České dějiny, sv. 2). Praha: Nakladatelství Lidové noviny; Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2011, s. 153-168. ISBN 978-80-7422-134-7; 978-80-7308-378-6.
- ŠLOSJAR, Desider. Kto povie pravdu o M. R. Štefánikovi? In: *Predvoj*, 28. 3. 1968, roč. 4, č. 13.
- ŠOLLE, Zdeněk. Vliv masarykismu na české dělnické hnutí konce minulého století. In: *Nová mysl*, 1954, roč. 8, s. 286-301.
- ŠTVRTECKÝ, Štefan. L. Holotík, Štefánikovská legenda a vznik ČSR [recenze]. In: *Historický časopis*, 1959, roč. 7, s. 316-319.
- ŠTVRTECKÝ, Štefan. M. R. Štefánik a niektoré problémy československého zahraničného odboja. In: *Predvoj*, 18. 4. a 16. 5. 1968, roč. 4, č. 16 a 20.
- URBAN, Zdeněk. Nová práce o Štefánikovské legendě a vzniku Československého státu [recenze]. In: *Československý časopis historický*, 1959, roč. 7, s. 503-509.
- URBAN, Zdeněk. Několik poznámek k masarykovské legendě, ideologii a politice. In: *Pedagogika: časopis pro pedagogickou teorii a praxi*, 1953, roč. 3, č. 6, s. 323-328.
- Usnesení předsednictva Ústředního výboru Komunistické strany Československa o učebnicích pro národní a střední školy. In: *Pedagogika: časopis pro pedagogickou teorii a praxi*, 1951, roč. 1, č. 5-6, s. 257-267.
- VÁROŠ, Milan. 5. mája pri mohyle generála Štefánika: rezolúcia ÚV KSS a Predsedníctvu SAV. In: *Smena*, 1. 4. 1968, č. 89.
- VÁROŠ, Milan. Generál Štefánik bez legend. In: *Smena*, 15. 3. 1968, č. 74.
- VÁROŠ, Milan. Generál Štefánik bez legend (a bez invektív a hrubého skresľovania súdr. Dr. Holotíkom). In: *Smena*, 16. 3. 1968, č. 75.

- VÁROŠ, Milan. Ludvík Holotík v úloze falšovatele. In: *Smena*, 25. 3. 1968, č. 83.
- VÁVRA, Vlastimil. Americký imperialismus v pozadí čs. intervence na Sibiři. In: *Historie a vojenství*, 1954, roč. 3, č. 4, s. 38-66.
- VÁVRA, Vlastimil. Z Masarykovy kontrarevoluční činnosti v Rusku. In: *Historie a vojenství*, 1954, roč. 3, č. 1, s. 84-114.
- Za Ludvíkem Holotíkem. In: *Historický časopis*, 1986, roč. 34, s. 159-160.

Dizertácie / Thesis

- ŠPERŇÁK, Roman. *Bojovník proti revizionismu. Václav Král v kontextu české marxistické historiografie*. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Historický ústav, 2009, s. 28.